

ΑΦΟΡΜΕΣ

ΑΝΤΙ ΓΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Ίσως τὰ νοήματα νὰ εἶναι ἰσαξία μὲ τὴ δράση. Ίσως καὶ νὰναι ἀνώτερα, ἀφοῦ αὐτὰ εἶναι ἀρμονικὰ ἐνῶ ἡ δράση δυσαρμονικιά.

Ἡ αἴσθησις — πρόσκαιρη — δὲν μπορεῖ νὰ οργανωθεῖ, καί, μολονότι εἶναι τὸ πρῶτο, τὸ ἄδολο ὕλικό τῆς σκέψεως, μὲ τὸ νάχει ἀνεξερεύνητο ἐλατήριο τὴν ἀσυνάρτητη πηγὴ τῆς Ζωῆς, δὲν μπορεῖ οὔτε ν' ἀντιπροσωπεύσει τὴν πραγματικότητα — τὴν ἀνθρώπινη πραγματικότητα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἡ γύρω μᾶς ζωὴ, ποὺ μᾶς συνεπαίρνει σ' ἓνα ἀνοργάνωτο ρεῦμα, σὲ ρεῦμα ποὺ τὸ ἀναταράζουν οἱ ἄνεμοι τοῦ μυστηρίου, μᾶς κάνει ἐντύπωση ὀνείρου. Ὀνείρου ἐντύπωση καὶ ἡ σειρὰ τῶν αἰσθήσεων, ποὺ ὑφαίνουσι τὸν καθημερινὸ βίον μᾶς. Ὀνειρο ἀκόμα οἱ μορφές, τὰ χρώματα, οἱ ἦχοι.

Καὶ ὁμοίως, μέσα στὴν ἄπειρη ποικιλία καὶ ἀστάθεια τῶν φαινομένων, τὸ νόημα μονάχα κυβερνᾷ μὲ κάποιαν ἀτάραχη σταθερότητα, καὶ μὲ σχετικὰ ἀθανασία . . . Στρεβλώνει — κάθε ἀντίληψη καὶ στρέβλωση. — Ἄλλὰ μήπως καὶ ἡ αἴσθησις εἶναι ἀπόλυτη; Ἐτσι τὸ νόημα φανερόνεται ἀπαραίτητο, μίαν ἀνάγκη, ἓνας τρόπος ἄρτιος ζωῆς :

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο θὰ ἐπιθυμούσαμε καὶ μεῖς, στὶς σελίδες τῶν ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ νὰ ζούσανε νοήματα καὶ μερικὲς παραστάσεις τῆς Ζωῆς.

Ὅχι μόνο μιὰ βαιεῖα βιοτικὴ ἀνάγκη ἱκανοποιούμεν ἔτσι, ὄχι

μόνο τέτοιαν προσπάθεια θεωρούμεν ισάξια με κάθε δράση, αλλά και μ' αὐτὸν τὸν τρόπο σὲ κάποιο καθρέφτη ἀντικρούζουμε τὴν συνείδησή μας.

Ἄν εἶχαμε σκοπὸ ν' ἀκολουθήσουμε καμιὰ φιλολογικὴ σχολή, οὔτε ὁ δυσκολολόγιστος κλασικισμὸς, οὔτε ὁ ξεμάλλιαρος φουτουρισμὸς, οὔτε ὁ συμβολισμὸς ὁ στρυφνός, οὔτε ὁ ρωμαντισμὸς ὁ πολύχρωμος, οὔτε ὁ φωτογραφικὸς ρεαλισμὸς θὰ μᾶς σκλάβωναν. Τὸ νόημα, ἡ εἰκόνα, τὸ αἶσθημα, ὅταν χυθοῦν στὴ μήτρα ὠρισμένης σχολῆς, παίρνουν τὴν ἀποκρουστικὴ μορφή βιομηχανικοῦ προϊόντος, συγγενεῦουν ἄμεσα μὲ τὴν κοινοτυρία, τὴν ἐνσάρκωση αὐτῆ τοῦ Ἀσχημοῦ.

Ἄλλὰ καὶ ἂν εἶχαμε σκοπὸ νὰ δημιουργήσουμε σχολή, γιὰ μοναδικὸ περιορισμὸ, γιὰ μοναδικὸ κοινὸ μέτρο της, θὰ θέλαμε τὴ συγκίνηση.

Ἡ συγκίνηση φανερῶνει ψυχικὴ δύναμη, ἀλλὰ προπάντων εἶναι κριτήριον πρωτοτυπίας. Ὅπου συγκίνηση, ἡ κοινοτυρία δὲν ἔχει ὑπόσταση. Ὁ ξερότερος μαθηματικὸς ὑπολογισμὸς, ὅπως καὶ ὁ πιὸ φανταχτερός λυρισμὸς, στὴ συγκίνηση θάβρουν τὴ μάννα ποὺ τοὺς γεννᾷ, τοὺς θρέφει, τοὺς φέρνει σὲ τέλειο δημιούργημα.

Βέβαια θὰ ὑπάρχει — ἀφανέρωτος ἀκόμα — κάποιος κοινὸς σύγχρονος τρόπος νὰ ἀσθανόμαστε τὴν ὑπαρξή, (ὅπως αὐτὸ γίνηκε στὰ περασμένα χρόνια.) Ἄλλὰ σ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ δώκουν ἐκφραση, σάρκα, μονάχα ἰσχυρὲς συγκινήσεις δυνατῆς ψυχῆς, ποὺ μόνες πάλι θὰ μπορέσουν καὶ νὰ καταστρώσουν μιὰ παράσταση Ζωῆς, ἵκανὴ νὰ λυγίσει τὶς θελήσεις, νὰ ἀναπαύσει — προσωρινά — τὶς ἀνήσυχες συνειδήσεις, νὰ χρησιμεύσει γιὰ κοινὸ πρόσκαιρο ἰδανικό, γιὰ δικαιολογία ὑπαρξῆς.

Ὁ Τεχνίτης ποὺ κυβερνιέται, — μακριὰ ἀπὸ κάθε σχολή — ἀπὸ μόνη τὴν ἀτομικὴ του συγκίνηση, θὰ ἐκδηλωθεῖ σὲ ἄρτια ἔργα. Ἄρτια σὲ περιεχόμενο, σὲ οὐσία, ἀλλὰ ἄρτια σὲ ὕφος, ἀλλὰ ἄρτια καὶ στὴν ἔκφραση. Ἐπειτα, ὕφος, ἔκφραση, γλῶσσα, παρακολουθοῦν ὑποχρεωτικὰ τὴν ποιότητα τῆς σκέψης. Καὶ ἔτσι ἐξηγιέται γιὰ μᾶς ἡ ἀνάγκη νὰ βροῖσκειται ἀκόμα ἡ γλῶσσα μας σὲ ἀναρχικὴ ἀταξία. Τόσοι καὶ τόσοι παράγοντες ἔχουν πραγματικὴ ἐπίδραση στὴ σύγχρονη ρωμέθη ψυχῆ, ποὺ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα εἶναι καὶ θὰ μείνει γιὰ πολλὸν καιρὸ ἀκόμα ζήτημα ὑποκειμενικῆς αἰσθητικῆς.

Μὲ λίγα λόγια, πρόθυμα θὰ δημιουργοῦσαμε τὴ Σχολὴ τῆς Συγκίνησης· ἂν τὸ νόημα ποὺ κλείει αὐτὴ ἡ λέξη δὲν ἄφινε τόσην

ἐλευθερία καὶ διαφορὰν ἐκδήλωσης σὲ κάθε ἰδιοσυγκρασία, ποὺ καὶ ἡ ἰδέα ἂν σχολῆς νὰ εἶναι ἀστήρικτη.

Ὁ Ζαρατούστρας μὲ τέτοιο πρωτόγονο πάθος ἀρχίζει ἕναν ὕμνον στὴ Ζωή :

«Εἶδα στὰ μάτια σου, ὦ Ζωή: εἶδα χρυσάφι νὰ λαμπυρίζει στὰ νυκτερινά σου μάτια — αὐτὴ ἡ ἡδονὴ ἔσταμάτησε τὰ κτυπήματα τῆς καρδιάς μου.»

Ἄς εὐχρηθοῦμε τὸν ἐρχομὸ τοῦ Τεχνίτη ποὺ μὲ ὅμοια συγκίνηση θ' ἀντικρούσει τὸ ἀειπαρόθεο τῆς Ζωῆς κορμί, γιὰτὶ αὐτὸς θὰ μᾶς χαρίσει τὴν μεγάλη ἀνατριχίλα τῆς Τέχνης.

ΤΕΛΕΙΩΜΕΝΑ

Μέσα στὸν φόβο καὶ στὲς ὑποψίες,
μὲ ταραγμένο νοῦ καὶ τρομαγμένα μάτια,
λυώνουμε καὶ σχεδιάζουμε τὸ πῶς νὰ κάμουμε
γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὸν βέβαιο
τὸν κίνδυνον ποῦ ἔτσι φρικτὰ μᾶς ἀπειλεῖ.
Κι' ὅμως λανθάνουμε, δὲν εἶν' αὐτὸς στὸν δρόμο·
ψεύτικα ἦσαν τὰ μηνύματα
(ἢ δὲν τ' ἀκούσαμε, ἢ δὲν τὰ νοιώσαμε καλά).
Ἄλλη καταστροφή, ποὺ δὲν τὴν φανταζόμεθα,
ἐξαφνικὴ, ραγδαία πέφτει ἐπάνω μας,
κι ἀνέτοιμους — ποῦ πιά καιρὸς — μᾶς συνεπαίρνει.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

ΜΙΚΡΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΝΤΙΓΡΑΜΜΕΝΑ ΑΠ' ΤΟ ΘΑΥΜΑΣΙΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΠΑΡΑΞΕΝΟΥ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ ΒΙΟΥ ΤΗΣ ΓΛΑΗΝΟΤΑΤΗΣ ΡΗΓΙΣΣΑΣ ΑΓΑΠΗΣ, ΤΗ ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΥ ΟΛΑ ΤΑ ΡΟΔΑ ΓΕΝΗΚΑΝ ΚΟΚΚΙΝΑ ΣΑΝ ΤΟ ΚΡΑΣΙ ΚΑΙ ΣΑΝ ΤΟ ΑΙΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗΝΑ ΠΟΥ ΤΟ ΔΙΣΦΗΜΑ ΤΗΣ ΓΟΝΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΟΡΓΙΑΖΕΙ ΣΕ ΤΗΝ ΕΣΧΑΤΗ ΚΑΙΜΑΚΑ ΤΩΝ ΖΩΙΚΩΝ ΥΠΑΡΞΕΩΝ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ἦπιαμε στὰ δλόχρυσα κέπελλα τοῦ Ἀπρίλη μὲ τὰ χεῖλη πού κλαῖνε καὶ τὰ χεῖλη πού γελάνε γεμάτα ἥλιο καὶ αἶμα, τὸν ἔρωτα καὶ τοὺς ἀφύσικους πόθους. Ὁ θλιβερός σκοπὸς πού ξεφεύγει τὴν τριζυμιά, δὲν εἶναι ὁ ρυθμὸς τῶν σκληρῶν τραγουδιῶν, ἀλλὰ τῶν πραγμάτων πού πρέπει νὰ λείψουν — ἡ μαλθακότης τῶν λόγων, τὰ φαντάσματα τῶν ἐρειπίων, ἡ ἀνισόρροπη πίστη, ἡ σκόνη τῶν ἀρχαίων τάφων, οἱ θύμησες — ἔτσι πρέπει γὰ γίνεται γιὰ ὅτι πράγμα ἔχει πεθάνει, ἔτσι πρέπει νὰ γίνεται γιὰ τὴν ἀγάπη ὅταν δὲν εἰμπορεῖ πλέον νὰ ζήσει. Πάρε τὸ θάνατο καὶ τέλειωνε, ἢ ζήτη τον στοὺς ἔρωτες τῶν ἐρμαφρόδιτων, εἴτε στὴν κλίνη τῆ σαπιρκή, ἀφοῦ θὰ ἔχουμε πλέον ὄνειρα χωριστά. Ἄν ἐγὼ ἤμουνα σὺ κ' ἐσὺ σὺν ἐγῶ δὲν θὰ περπατούσαμε πλέον στὶς ἀντίθετες ὁχθες . . . ξέρεις; θ' ἀφίναμε τὰ λόγια τὰ πεθαμένα καὶ θὰ κλίναμε τὰ βλέφαρα . . . γιατί; Σ' ἐφίλησα στὰ μάτια π' ἀνατριχιάζουνε σάν τὴν ἄμμο στὴν ἔρημο, σ' ἐφίλησα στὸ στόμα πού εἶν' αὐτὴ ἡ Ἄμαρτία, στὴν ὁποία θὰ θέλαμε χίλιες φορὲς νὰ γυρίσουμε ἐκ νέου, παντοῦ-παντοῦ, κ' ἐσὺ ἐπόμενες ὀλοῦθε, γιατί ἔπρεπε νὰ πονέσεις, καὶ δὲν ἔμεινε μέσο πού νὰ μὴ στοχάσθηκα γιὰ νὰ σὲ κάμω νὰ αισθανθεῖς ὅλη τὴ δύναμη τῆς ὀμῆς σάρκας, νὰ γενθεῖς τὸ θάνατο καὶ νὰ πονέσεις καὶ ν' ἀρρωστήσεις ἀπ' τὸ μεγάλο πόνο.

Κ' ἐμεῖς πού τραγουδάμε καὶ ὑποφέρουμε ἴσως γιατί θέλουμε νὰ ζήσουμε, σ' ἐσὺ πού γελάτε καὶ ἀγαπάτε ἴσως γιατί θέλετε νὰ ζήσετε γιατί θέλετε ν' ἀποθάνετε, χαρίζουμε τὴ δύναμη τῶν λόγων πολὺ ἀδύνατη δυστυχῶς γιὰ νὰ πονέσει τὶς τραφερὲς ὑπάρξεις σας, πολὺ μακρὰ γιὰ νὰ ματώσει τὴν ὀμῆ τῶν νεφρῶν σας.

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀκριβῶς τὶς ἡμέρες πού βασιλεῖε στὸν κόσμῳ ὁ Ἐρωτας ἐξοῦσεν ἡ ὀμορφότερη γυναῖκα, κάτω ἀπ' τὸ θαῦμα τοῦ ἡλίου, πού ἔπαιξε μὲ τὰ παλληκάρια ὅλα τὰ βελουδίνα παγνίδια τῆς σάρκας.

Δέκα φορὲς ἐκέρδιζεν ὡς πού νὰ σβῆσει τὸ εὐλογημένο ἄστρο τῆς νύχτας καὶ μόλις κοκκίνιζε ἡ Ἀύγη ἀπὸ εὐχαρίστηση γιατί εἰσίμωνε τὸ παγκόσμιο σπέρμα τῆς ἡδονῆς, ἐδρούαζε τὰ χεῖλη τῆς πού εἶσαν φοιμένα, ρουφώντας τὸ αἶμα τους ἀπ' τὶς μικροῦδες τρύπες πού ἄνοιγε στὸ ἄνωγο σῶμα τους πάνω στὸ πουπουλένιο κρεββάτι.

Κ' ἐβγήκε λόγος μεγάλος σ' Ἀνατολή καὶ Δύση γιὰ τὴν ἀγάπη τῆς καὶ ὅλοι ἐτρεχαν ν' ἀποθάνουν ἀπὸ ἀγάπη, καὶ ὅσοι δὲν εἰμποροῦσαν ἐσφάζαν τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ τους κ' ἕστεραν ἔσθηναν τὴ μαύρη λύσσα τους μέσα στὴ θάλασσα κ' ἐγίνονταν θρῆνος καὶ θαυμασμὸς πολλὸς γιὰ τὴν ἀγάπη.

Τότε συνέβηκε νάλθει ἕνα μικρὸ βασιλόπουλο, σάν ἡσκιος ζωῆς, στὴ

χώρα πού ζοῦσεν ἡ ὀμορφότερη γυναῖκα, τὴν ἐποχὴ πού βασιλεῖε στὸν κόσμῳ ὁ Ἐρωτας.

Ἐκεῖ περὰ πέθανε ἡ δύστυχη ἀπὸ τὸν ἴδιο θάνατο πού βρῆκαν τόσοι καὶ τόσοι σιμὰ τῆς.

Μάλιστα, λέγουνε μερικοὶ πού θυμοῦνται μὲ σεβασμὸ τὴν ἀρχαία παράδοση ὅτι ὁ νέος τρελλάθηκε ἀπ' τὴν πολλὴ ὀμορφιά τῆς καὶ τὴν ἔσφιγγε νύχτα καὶ μέρα στὴν ἀγκαλιά του νεκρῆ, ὡς πού σάπισε τ' ὄραιο τῆς σῶμα κ' ἐσφωριάστηκε χάμου βρωμώντας.

Συνέβηκε αὐτὸ τὸ μεγάλο συμβάν ἀκριβῶς τὶς ἡμέρες πού βασιλεῖε στὸν κόσμῳ ὁ Ἐρωτας. Καὶ ὅσοι νέοι καὶ νέες θυμοῦνται στὸν ὕπνο τους αὐτὴ τὴν παράδοση τοὺς καταλαμβάνει θαυμασμὸς μεγάλος καὶ ξυπνώντας ἀναστενάζουν καὶ ματώνουν τὰ χεῖλη τους ἀπὸ ἀγάπη.

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Δὲν περιμένει πλέον νὰ φτάσουν οἱ πόθοι τῆς ἀπὸ τὴ θάλασσα βουτηγμένοι μέσα στὴν πορφύρα τοῦ αἵματος ψάλλοντες ὕμνους φαλλικούς.

Ἀδιάφορα καὶ μοιραῖα δεχεται τὴ φθορά, καὶ ὄχι σάν ἐκείνους, ὅπου φοβούμενοι ἐλπίζουν καὶ τρέμουν γιὰ τὶς ἐλπίδες τους.

Στὴ σκοπιὰ, πάνω ἀπ' τοὺς κατάδικους πού θέλουν ἀλλὰ τρομάζουν νὰ βλαστημήσουν γιὰ τὴν ἀδυναμία τους, ὁ φύλακας χαρούμενος πού βλέπει τοὺς κόσμους ἐρωτευμένους μὲ τὸν ἑαυτὸ τους ν' ἀγκαλιάζονται καὶ νὰ συγχίζονται ἐνῶ ἐξαφανίζεται μέσα στὴν ἡρωϊκὴ ἀγνόητα τῆς φύσης προσμένοντας τὶς πλατυάρμενες γαλέρες πέρ' ἀπ' τὰ δάση τῶν φοινικῶν πού ὀνειρεύονται καὶ τρέμουν, δὲν ὑπάρχει πλέον γιὰ νὰ φωνάζει τὸ ἐρχομὸ τῆς.

Ὁ πύργος ἀδιάφορος σὲ κάθε βία, ὑποτάχθηκε στὴ θλίψη τοῦ χρόνου, καὶ, τυλιγμένος μέσα στὸν μανθῶ τοῦ πένθους ξέρει καλλίτερα ἀπὸ τὴν ἀστική στοικιότητα τῶν ἀνθρώπων νὰ ὑποφέρει γαλήνια καὶ νὰ μὲνει πάντα ὄρατος, ἀπ' τὴν ἡμέρα πού ὁ φύλακας γελώντας τρελλὰ καταβροχθίζει τὸν ἑαυτὸ του γιὰ νὰ σβῆσει τὴν κολασμένη πείνα, κερνώντας τὴ δίψα του μὲ τοὺς χυμοὺς πού δὲν ἐπρόφταζε νὰ ρουφήξει ἡ ἄργιλλος.

Καὶ γύρω στὸν πύργο ἡ Πολιτεία ἀφοῦ περπάτησε κενούς μεγάλους κρατώντας ἀπ' τὸ χέρι τὸ χρόνο πού ξεγύστηκε μὲς' στὴν Αἰωνιότητα, τώρα, χασμουριέται μὲ χίλια στόματα ἀπὸ ἀνία, ἐνῶ στὰ μάτια τῆς πού εἶναι γεμάτα σκοτάδια τὸ δεῖλα ἀνοίγει ὀλόγυρα πληγῆς πού στάζουνε αἶμα.

Ὅλη τὴν ψυχὴ μου, τὴν κυριεύει αὐτὸς ὁ ζωντανὸς τάφος πού γεύτηκε τὴν καλοσύνη, λαμπάδα πού τὴν ἐξουθενώνει ἡ λάμψη τοῦ ἡλίου, τὸ μῖσος πού κρούει πάνω στὰ τύμπανα τῆς κόλασης τοὺς ὀργιαστικούς ρυθμοὺς τῆς ἐκδίκησης καὶ τοὺς τρελλοὺς τυρετοὺς πού σκοντάφτουνε πάνω στὰ κόκκινα λιθόστρωτα. Οἱ ἀπολαύσεις μὲ τὰ χεῖλια ματωμένα, μὲ δόντια μικρὰ καὶ μυτερὰ ἐδάγκασαν, ὅμοια τὸ δόντι τοῦ γεμῶνα, τοὺς καρπούς πού ἦσαν γεμάτοι ἥλιο, κ' ἔπασαν χάμου σάν τὰ πουλιὰ πού πεθαίνουν.

Κ' ἔτσι, ἀντικρύζει ἀδιάφορη τὰ ὀραιότερα πλάσματα πού σπέρνει ὁ Ἄφρος στὰ οὐράνια χωράφια, περιγέλασμα τῶν θλιβερῶν γερατειῶν τῆς πού εἶσαν κρυμμένα μέσα στὴ νύχτα. Καὶ βαρεμένη, σάν τὴ στεῖρα γυναῖκα πού δὲν εἰμπορεῖ πλέον ν' ἀπολαύσει, σφωριάζεται χάμου δίχως ν' ἀκούει καὶ καλλίτερα πού δὲν τὴν ἀκούει ἀφοῦ δὲν δύναται νὰ ὀργιάσει τὴν ἀναστάσιμη

κραυγή π' ἀφίνει χαρούμενα μέσα στά σύθαμπα τῆς ἐρήμου τὸ ξύπνημα τοῦ Ἀμμωνος Ρά.

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἐμνε τότε στὴ Μακρυνή τῆ Χώρα ἓνα κάποιο βασιλόπουλο ποῦ ὄνειρευτήκε — κροάστε χαρούμενα κροασὶ τοὺς τάφους — ὅτι βρῖσκονταν σ' ἓνα πλοῖο, χρυσὰ τὰ κατάρτια μεταξύ τ' ἄρμενα, καὶ γύρω στὸ πλοῖο τὰ νερά εἶσαν κόκκινα καὶ γύρω στὰ κόκκινα νερά ἄσπρα γαρυφάλλα.

— Ἐνῶ ἡ ξανθοῦλα ξελογιάζεται σὺ μαλακὸ κρεββάτι. —

Ἄνειρευτήκεν ὅτι τὸ πλοῖο εἶταν λευκὸ, λευκὸ μεταξύ τὰ στήθεια τῆς ἀγάπης, καὶ πάνου στὸ πλοῖο δυὸ μικρὰ τριαντάφυλλα, φωτιά καὶ αἷμα, — Καὶ σ' ἀγάπησα τόσες ἡμέρες καὶ ἀκόμα δὲν εἶδα τὰ ρόδινα ρόδα τῶν ἀρχοντικῶν στηθειῶν σου ποῦ καμπυλώνουν σὰν κύκνοι. —

Μέσ' ἀπὸ ἔρημα νησιά καὶ πεθαμμένες χώρες ἦρθε στὸν τόπο τὸν ἀλαργινὸ — πληγωμένες εἶναι οἱ παπαροῦνες στὸν κάμπο — καὶ ζητοῦσε νάβρει τὴ μικρούλα Ἀρμίδα μὲ τοὺς ἀφύσικους πόθους. — Τόσον ὥραϊα χορεύει ὁ θάνατος στὰ ὀλόχρσα στάχνα. —

Σηκώθηκε τὴν ἀγῆ, ποῦ ρουφάει τὴ λάμψη τῶν ἄστρων, καὶ κατέβηκε στὴ λευκὴν ἀμμονδιά γιὰ νὰ περάσει τὴν πράσινη θάλασσα. Χαρούμενα παίζονε στοὺς ἐλεφάντινους σκαρμούς τ' ἀσημένια κουτιά. — Κ' ἐγὼ πίνω μονάχος. —

Υπάρχει ἓνας πύργος ἀντίκρου, τῆς ἀγάπης ἢ κἀμαρα ντυμένη στὸ γαλάζιο μεταξύ. Οἱ Ὑμένιοι φεύγουνε τ' Ἀρκαδικὰ πεδία — ἐγὼ βλέπω μεθῶ κι ἀγκαλιάζω — φρόνιμες οἱ Μαινάδες τρέχουν στοὺς τοίχους καὶ καλὴ ἢ Ἀνία στολίζει τὴν ὀλόχρση θύρα ἐνῶ ἡ Ἀσέλγεια ἀνίδει μνρίζει τὰ βάρβαρα μῦρα. — Περσότερη ἀγάπη μὲ κροάει παρὰ ἐντροπή. —

Ποτὲ ὁμορφότερη κόρη, ἥλιος ὁ ἥσκιος τῆς, δὲν εἶδεν ὁ κόσμος. — Ἄλλα πέντε πιθάρια σοῦ τάζω χροάφι ὀλοκόκκινο. —

Κι' ὅλη τὴ νύχτα πονοῦσαν ἀπ' τὴν πολλὴ εὐχαρίστηση, μαῦρο κροασὶ σὲ πῆλινο βάζο.

Δέξ' ἀλυσσίδες, περάσαν στὰ χέρια του, ποτὲ δὲν σωπαίνουν, οἱ βρῦσες σὰν τοῦ κακοῦ καταδότη τῆ γλώσσα, ὅλες τὶς ἔσπαζε κ' ἐσκοῦτιζε τὰ χεῖλια του ποῦ ἔσταζαν αἷμα πηχτό, ἐνῶ γελᾷ ἡ ἐκδίκηση ντυμένη στὰ πράσινα.

Ὅπου σπέρνει τὴν ἀγάπη θὰ θερίσει τὴν κόλαση, τὰ βελούδινα στήθεια τῶν ρόδων θὰ γίνονε λάσπη τῆς γῆς καὶ τὸ ἔρημο σπέρμα ἀφανίζεται μέσα στὴ στεῖρα λεκάνη. Κ' ἔτσι ἡ φωτιά μουγκὴ ἀγκαλιάζει τὸ παλάτι τοῦ Ρήγα, σὰν ἐκείνον ποῦ διψᾷ γιὰ φιλιὰ καὶ φιλιὰ καὶ μουγκρίζει.

Τῆς κλέψαν μιὰ τρίχα ἀπὸ τὴ δόξα τῶν μαλλιῶν τῆς, ποῦ φοροῦσαν τὸν ἐβένινο μανδύα τῆς νύχτας, καὶ τοῦ δέσαν τὰ χέρια ποῦ εἶχαν ἀκόμα τὴν εὐωδιά τοῦ κορμοῦ τῆς. Δόστε στίς ἐχιδνες νὰ βυζάσουν τὰ χεῖλη, ἀφίστε τοὺς σκύλλους νὰ ξεσχίσουν τὴ σάρκα, στήστε τὴν κόλαση νὰ παιδεύει τὸ σῶμα του κανεῖς δὲν θ' ἀγγίξει τὴν καρδιά τοῦ προδότη.

Τότες ἐπότισαν τὰ σπάθιά τους μὲ αἷμα καὶ μέσα ἀπ' τὸ αἷμα ἐβγήκ' ἓνα ρόδο καὶ κανένα λουλοῦδι δὲν φυτρώνει σιμά του νὰ δροσίσει τὴν πύρα ποῦ τρέχει στίς φλέβες του.

— Ἐτσι μεθάμε ἀπὸ αἷμα ἀπὸ κροασὶ καὶ τραγοῦδια. —

ΧΡΙΣΤΟΣ ΖΕΡΒΟΣ

FRANCIS VIELÉ—GRIFFIN

ΣΤΟΝ ΛΕΥΚΑΤΑ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Ἡ Σαλπῶ ὀδηγημένη ἀπὸ ἓνα ζωτάρη ὀδηγὸ σταματᾷ στὴν ἄκρη τοῦ βράχου. — Ψηλά στὴν κορφή τοῦ ὄροπέδιου ποῦ γλυστρᾷ ἀπαλά, σὰ χωσμένος μέσα στὸν οὐρανὸ, εἶναι ἓνας μικρὸς ναός. Ὁ ἄνεμος κυματίζει ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν τρυφερὴ γλῶση τοῦ Μουνυχίου.

ΣΑΠΦΩ

Ἰθάκη, ἡ νῆσος ἡ νυμφικὴ, ἡ νῆσος
τοῦ καλοῦ Γυρισμοῦ . . .
φεύγει κανεῖς τὴν Κρήτη
τὴ ζωῶδη καὶ θεία·
ἡ Λέσβος, ἀγωνιώδικη, μ' ἐξορίζει γιὰ πάντα·
μιὰ λεπτότατη ἀλυσίδα
ποῦ μακραίνει καὶ γλυστρᾷ
ὡς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου
σὲ ξανάφερε ἀπ' αὐτὸ τὸ κατῶφλι τοῦ Ἄδης,
Ὀδυσσεά,
στὸν τάφο . . .

Ἀλήθεια, γιὰ κεῖνον ποῦ ξαναγύρισε,
τί ἀπομένει
ἀπ' τὴν πλατειὰ ἀγάπη ποῦ δὲ σβύνει ;
ἄνεμος μέγας ποῦ στροβιλίζει χαρὸς
ποῦ κνηγάει γύρω στὸν κόσμο
— σὰν πέταμα περιστεριῶν —
τὰ καθάρια φύλλα καὶ τὰ φιλιὰ :
ποῦ σπρώχνει καὶ φέρνει
τίς βίρκες μας ὡς τίς ὄχθες τῶν ἀσφοδέλων·
— ἀπριλιάτικα μεθύσια
μὲ βήματα ἀργὰ ποῦ σμίγουνε·
ἀγκαλιάσματα τῶν γαλάζιων σπηλαίων·
αὔρες τῶν νήσων,
ἀνθη πρωϊνά,
πλάτεμα τῶν οὐρανῶν . . .
τί ἀπομένει ;

Σεῖς ποῦ στρέφετε τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω,
σεῖς ποῦ στρέφετε στὰ ἴδια τὰ βήματά σας,
σὲ κείνον ποῦ δὲ φτάνει τὸ ὅτι ἔζησε!
νάτο τὸ νησί σας, νάτα πάλιν τὰ περασμένα
νά ἡ ἄμμος ὅπου θ' ἀπιθώσετε τὰ γυμνά σας πόδια
στὰ μισόσβυστ' ἀχνάρια
τῶν ἐλαφρῶν σανδάλων ποῦ φόρουσατε τὴν αὐγὴ
στὴν πρωϊνὴ ἀναχώρησι πρὸς τὸ ἄγνωστο. . .

Ἰθάκη, πύργος τῆς ἀγρύπνιας,
ποῦ λευκαίνει, κεῖ χάμου, στὴν ἀνήσυχη θάλασσα,
ὀδηγώντας τὸ ναυπόρο, ἀκόμα καὶ στ' ὄνειρό του,
εἰς τὸν λιμένα, ὅπου τὸ παρελθὸν τὸν παραφυλάει
τόπος σταθερός, ὅπου ἡ λέμβος τῶν φυλῶν δαριμένη
ἀπ' τοὺς ἀφροὺς τῆς περιπέτειας καὶ τοῦ τυχαίου
ἀράζει
καὶ σφαλνᾷ μιὰν ὀδύσεια . . .

Εἰρήνη τῶν γαληνεμένων καρδιῶν,
βραδυάτικη ἠσυχία ποῦ χαμογελᾷ καὶ γλυκολαγιάζει
χρῆ ξεπλερωμένα,
ἀσπασμοὶ γυρισμοῦ.
Ἦ κρούα χεῖλη, φλογωμένα ἄλλοτε ἀπ' τὴν ἀγάπη,
σβυσμένα βλέμματα, ὅπου ἔλαμπεν ἐν' ἀστέρι
ξέθωρος ἐλπίδες, πόθοι χαλινωμένοι,
ἀδύναμες προσπάθειες τῶν ἀνθρώπινων ὄντων,
τί πνεῦμα εἰρωνείας φουσκώνει τὸ πανί
ποῦ σᾶς φέρνει ὀπίσω . . .
γιὰ νὰ σᾶς στήσει ἀντιμέτωπα ! . . .

Πῶς αὐτὰ τὰ πράγματα εἶναι ἀπλά, ἀμφισβήτητα,
παράξενα . . .
ἡ εὐγενικὰ Συμβία,
τ' ἀκούραστο ἔργο τῶν δυὸ χερῶν της
γιὰ πάντα γενωμένο, ξεγενωμένο, ξαναγενωμένο
καὶ ποῦ ἐκδικεῖται,
ἴσως !

Ἡ περηφάνεια τῆς ἐστίας, ὅπου γνέθουν τὸ μαλλὶ
ἀνάμεσα στὶς γυναῖκες, καθισμένη
ὁ ὄραιος υἱὸς ποῦ μεγαλώνει, ἐπιδέξιος στ' ἄρματα,
ἀνίδεος, ἀψύς
ὁ Σύζυγος ποῦ μάταια ἐλπίζεται, πάντα προσμένεται
καί, κάθε βράδυ,
ὁ λύχνος ἀναμένος κάτω ἀπὸ τὸ νύθηκα,
κίνημα ὑπομονετικὸ καλοσοφίσματος
ἐκείνης ποῦ κοιμάται,
ἦσυχη καὶ δίχως χαρά,
χειρότερα : δίχως τύψη!

Ἔτσι εἶναι, ἔτσι εἶταν :
στὴν ὁδοιπορία καὶ στὴ στρατά,
ὅποιος στρέφει κι' ἀμφιβάλλει
μήπως τὸ μέλλον δὲν βρῖσκεται ἐκεῖ ποῦ πηγαίνουν οἱ σκέψεις του,
βλέπει ἀπ' αὐτὰ τὰ πράγματα τ' ἀκίνητα καὶ νεκρὰ
καὶ συγινεῖται
καὶ γροῖζει νὰ κοιταλήσει τὴ θύρα
ποῦ σφάλιζεν ἄλλοτες . . .
στὴ χήρα του !

Ἄλλοῦ,
ποιὸς ξέρει τί λοῆς ὄνειδος καὶ δυστυχία
ἀνοίγει, σ' ἐκείνον ποῦ ἐπιστρέφει, τὸ διπλὸ κίνημα
τῆς Πηνελόπης καθισμένης πλάι στὴν Κλυταμνήστρα :
Ἔδῳ, κάθε ὑποδοχὴ εἶναι ἱερή :
ἔδῳ ἡ φλογερὴ ἀγνότη δημιουργεῖ ἐκ νέου
τὸ αἰώνιον αὔριο εἰρηνικὸ, τέτοιο
ὅπου, παρόμοια μὲ τὴν ἀδιάκοπη ἀνυφάντρα,
ἡ ζωὴ ξανακάνει τὴ νύχτα, ἐκείνο ποῦ ἐχάλασ' ἡ μέρα,
καλοδεχοῦσα τὴν πᾶσαν ὥρα καὶ σεβαστή,
Ἰθάκη, ἀπὸ τὸ θάνατο, καί, μάλιστα, ἀπ' τὴν ἀγάπη . . .
Γιατί ἡ ἀγάπη κι' ὁ θάνατος πηγαίνουν, χέρι μὲ χέρι,
ἀπὸ τὰ μονοπάτια τῶν δασῶν κι' ἀπ' τοὺς μεγάλους δρόμους,
στὸ μισάνοιχτο κατώφλι τῆς ἡμέρας, ποῦ δὲν ἔχει αὔριον,
δὲν ξαναγυρίζουν πλέον . . .

Καὶ τί μὲ νοιάζει ἂν δὲ γεννήθηκα ὅμοια
μὲ σένα, θυγατέρα τοῦ Ἰκάρου,
καθισμένη μπροστὰ στὴ θύρα σου
ὡς που νὰ μαυρίσει ἡ νύχτα τὰ λευκὰ μαλλιά σου ;
ἂν προλαμβάνω τὶς ἀθάνατες ὥρες,
ἂν ἡ νεότης μου αἰωνιοποιημένη
δὲν γνωρίζει τὸ ἴψιστο καθήκον νὰ γεράζει ;

Δὲν εἶναι δόξα μου νὰ ζῶ
ὥστε, ὁ θάνατος
—ἐνῶ στὰ χεῖλια μου ποὺ εἶναι γεμάτα σὰν τοὺς καρποὺς
ἀνηγεῖ ἀκόμη τὸ τραγοῦδι τῶν φίλων πρὸς τὴ νύχτα—
νὰ εἶναι μιὰ ἄρνηση τοῦ ἴσκιου ;

Ἔτ' ὁ πέταγμα τῆς θαρραλέας ψυχῆς μου ποὺ ξεγυμνώνεται,
ρίχτοντας, ἔσχατο πέπλο, στὴ θεοφόνησσα νύχτα
τὴ σάρκα τῆς ποὺ εἶναι παρθένα καὶ δίχως ρυτίδες,
ὡραία σὰν ἓνα ποίημα !
αὐτὸ τὸ ἁρμονικὸ σῶμα,
λύρα μὲ θεῖα προοίμια,
ποὺ δὲν θὰ παραμορφώσουν, δὲν θὰ λυγίσουν,
δὲν θὰ συντρίψουν, δὲν θὰ ὑβρίσουν
μήτε ἡ ἐγκυμοσύνη ἑνὸς ἡμίθεου,
μήτε τὰ βαθειὰ γερατειά . . .

ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ

Δέντρο, σὺ τὸ πρωῖνὸ τὸ φῶς δὲν ξέρω πῶς φαντάζεσαι,
ψυχὴ ἂν δὲν εἶσαι μοναχά, πνοὴ καὶ φῶς μονάχα—
μὲ τὴν τεραστίαν ἐκστασιν σὰν προσευχῆς σοφῆς :
ἐμπρὸς στὸν μεγαλόχαρον τὸν ἥλιον.

Ἄγαθωσύνη πρωῖνὴ ποῦ τοῦ ἔδωκες τὸν ἑαυτό σου,
σταλιὰς πῶς ἀντιλάμπετε στὰ φύλλα του τῆς δρόσου,
Πουλιὰ ποῦ τὸ κελάδημα ἐσωπάσατε κι' ἀκοῦτε
τὴν δέηση ποῦ ἐψώνεται στὸν μεγαλόχαρο ἥλιο,
σοφὴ, βαθειά, βουβή, ἀπὸ τὴ δική σας πιὸ μεγάλη.

Ἐμορφα, ἀθῶα φυλλώματα πόση ψυχὴ σ' ἐσᾶς,
πνοὴ ἀμβροσία πρωῖνὴ ποῦ δὲν ταράζεις τὴ σιγή,
καί, ὦ ἄνθρωπε, μὲ τὰ ὑψωτὰ τὰ μάτια πρὸς ἐκεῖ
ὅπου τὸ μεγαλόσοφο τὸ φῶς
ὡσὰν ἀπὸ πηγὴ θέλει νὰ ρέη—
καὶ ποῦ σὰν τοῦ Ναζαρινοῦ Θεοῦ
τὸ Πνεῦμα ποῦ ἀνεμπόδιστον ὅπου κι' ἂν θέλῃ πνέει
πλούσια κυματώνεται σκορπίζεται ἱερόν.

ΘΕΡΟΣ

Θέρος μακάριε καιρὲ ποὺ θροοῦν καὶ τραγουδᾶνε
ὅλα: τοῦ τζιτζικα ἢ φωνή, τὸ ἀνήσυχο μελίτσι,
ἀπ' τοῦ βωδίου τὸ μουγκριτὸν ἕως τὸ θρὸ τοῦ δέντρου,
θέρος, ὦ μεγαλόχαρο, πλούσιον, ἡχηρό, φλογᾶτο.

Ποῦ τὴν ἀγάπην μοῦ ἀνοιξες σὰ μεσημέρι λάβρο
γιὰ νὰ τὴν ξεδηψᾷ ἡ δροσιὰ τοῦ δέντρου καὶ τὰ θῶο
νερόν ὅπου τὰ ἔγκατα τῆς γῆς στέλνουν ἐπάνω,
νὰ ξεδηψᾷ καθετὶ ποῦ ὁ ἥλιος βαλαντώνει.

Ἔτ' ὁ θέρος μεγαλόχαρο νὰ ζήσω μέσ' τὰ δέντρα
καὶ στὴν ἀγάπην μου σιμὰ νὰ πῶ τὴ μονισιχὴ μου,
ποῦ μοῦ ἡμερεύει τὴν ἀπλὴ περήφανή μου σκέψη.

ΣΚΙΡΩΝΙΣ

Τὸ Μεγάλο ποθῶ, τὸ Μεγάλο,
 κ' εἶμαι ἄξιός ἐγὼ ἑραστής του,
 τὸ νοῶ. Ὅμως πόσο ψηλὰ βρίσκεται τὸ Μεγάλο!
 Ὑψώνομαι — ἡ φαντασία μου μὲ βοηθάει —
 καὶ φτάνω, νάμε στὸν Ὀλυμπο τῆς φαντασίας.
 Τώρα τὴν Ἀθηνᾶ μου λείπει ν' ἀποχτήσω
 καὶ νά την, ἔρχεται πρὸς ἐμένα,
 μ' ἀνοίγει ἀγκάλη, ὄρωμῶ,
 οἴμοι! Ὁ Ὀλυμπός μου εἶνε ἡ Σκιρωνίς,
 Σκίρων γίνεται μου τὸ Μεγάλο
 καὶ κάτω μὲ προσμένει ἡ Χελώνη.

ΣΤΑΘΗΣ ΚΑΡΑΒΙΑΣ

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΑΙΩΝΙΟΥ ΓΥΡΙΣΜΟΥ

ΚΑΙ Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Σ' ὄλο τὸν κύκλο τῆς νιτσεικῆς ἰδεολογίας, τὸ μόνο νόημα ποῦ κλείει ἀξίαν ἀπειροῦ εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ Χρόνου.

Μὲ τὴ σειρά ὁ Νίτσε ἐξέτασε, ἔκρινε καὶ καταδίκασε ὅλα τὰ ἀπόλυτα νοήματα: τὸ «καθαρτὸ πρᾶγμα» τὸν «κόσμον» — Ἀλήθεια τὸν «δημιουργὸ» τὸν «Σκοπὸ» τὸν «τελικὸν ὄρον» τὸ «εἶναι». Κι' αὐτὸν ἀκόμα τὸ Χῶρον, ἡ μᾶλλον τὸν Κόσμον, ὡς ἐκδήλωση δυνάμεις, παραδέχτηκε περιορισμένο καὶ ὄχι ἄπειρο, ἀπὸ ἀνάγκη τοῦ Λογισμοῦ.

Καὶ ἔτσι, ἀφοῦ σύντομα ἀναλυθῆ ἡ ὑπόθεση τοῦ Αἰωνίου Γυρισμοῦ, ποῦ στὴ διάνοια τοῦ Δημιουργοῦ τῆς ἐσχόλεψε νὰ στηρίξῃ καὶ νὰ στέψῃ ὄλο τὸ ἠθικοφιλοσοφικὸ του ἔργο, θὰ εἶχε κάποια σημασία νὰ ἐξεταστῆ ἂν ἡ ἀντίληψη τοῦ χρόνου, κατὰ τὴν ἰδεολογία τοῦ Νίτσε, ἔχει πραγματικὴ λογικὴν ἐπίσταση ἢ βρίσκεται σὲ ἀσυνάρτητη διαφωνία μὲ τὰ ἄλλα νοήματα τῆς ἰδεολογίας. Τόσο περισσότερο λοιπὸν ἡ ἀνάλυση τῆς ἰδέας τοῦ Χρόνου φαίνεται σκοπίμη, ὅσο στὴν ἰδέα αὐτῇ, περίπου ἀποκλειστικά, θεμελιώνεται τὸ τολμηρὸ πύργωμα τῆς θεωρίας ὀλοκλήρης.

Α

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΑΙΩΝΙΟΥ ΓΥΡΙΣΜΟΥ

1. Δὲν πρόκειται βέβαια γὰρ μιὰ θεωρία ἐμπειρικὰ ἀποδείξιμη. Κι' ὁ Νίτσε ὁ ἴδιος, ποῦ ἐσκέφθηκε μιὰ στιγμή νὰ ζητήξῃ ἐπιστημονικὴ βάση

στὸ σύστημα αὐτὸ τῆς κοσμογονίας, ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψῃ κάθε τέτοιο ἐγχείρημα. Ἐμπειρικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ κοσμογονία θὰ μὲνει πάντα μιὰ οὐτοπία ἀφοῦ ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης.

Θεμέλιο αὐτῆς τῆς προσπάθειας σύνοψης τοῦ φαινομένου τῆς Ζωῆς, εἶναι ἕνας συνδυασμὸς τῶν βασικῶν ἰδιοτήτων τοῦ πνεύματος, μιὰ σειρά συλλογισμῶν ποῦ δοκιμάζουν νὰ ὑψάνουν σ' ἕνα σύνολο σὲ μιὰν ἐνότητα τὶς ἰδέες τοῦ Χρόνου, τοῦ Χώρου καὶ τῆς Αἰτιότητας.

Ἔτσι καὶ πάλι φανερόνεται κι' ἡ προσπάθεια αὐτὴ ὄχι πιά δοκιμὴ ἀντικειμενικῆς κοσμογονίας ποῦ ν' ἀγκαλιᾶζει τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ εὑρίσκει τὸν πραγματικὸ ρυθμὸ κατὰ τὸν ὅποιον γίνεται ἡ ἐξέλιξη τοῦ Κόσμου, παρὰ μονάχα σύμπτυξη τῶν φαινομένων σὲ μορφὴ ἐνότητας ἀντιλήψιμης γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα. Πρόκειται δηλαδὴ νὰ χυθῆ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος στὴ μήτρα τοῦ νοῦ, νὰ πάρῃ ὑποχρεωτικὰ τὴ φόρμα του, καὶ, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, νὰ γίνῃ ἀντιλήψιμος.

2. Γιὰ νὰ καθαρῶσι πρῶτα πρῶτα τὸ ἔδαφος, ἀπάνω στὸ ὅποιο θὰ χαράξῃ τοὺς συλλογισμοὺς του, ὁ Νίτσε κρίνει, ἀντικρούει καὶ καταδικάζει τὶς δύο κεντρικὰς θεολογικὰς ἰδέες: τὴν ἰδέα τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου καὶ τὴν ἰδέα τοῦ τελικοῦ Σκοποῦ (Κόσμος — ἀλήθεια, κόσμος τοῦ καλλίτερου, Κόσμος τῆς Μελλομένης Ζωῆς, καθαρτὸ πρᾶγμα, κόσμος τοῦ ὄντος, κτ.).

Τὸ μοναδικὸ ἀλλὰ καὶ πειστικὸ ἐγχείρημά του εἶναι ἡ ἀνυπόφορη γιὰ τὸ πνεῦμα ἀντίθεση ποῦ οἱ δύο αὐτὲς ἀπόλυτες ἰδέες γεννοῦν ἀναφορικὰ μὲ τὸν κόσμον τῆς σχετικότητας, τὸν ὅποιον καθημερινὰ καὶ ἀποκλειστικὰ ἀντιχρῶζουμε στὴν ὑπαρξή.

Ἀλλὰ στὴν πιθανότητα δημιουργίας, αὐτὸς ὁ νόμος τῆς Αἰτιότητας ἐναντιώνεται ριζικά. Κάθε αἶτιο ζητᾷ προηγούμενο αἶτιο, χωρὶς τὸ πνεῦμα νὰ μπορεῖ νὰ σταματήσῃ σ' ἕνα πρῶτο αἶτιο ἀσύντακτο, ἀφοῦ μάλιστα ἡ ἰδέα ἀσύντακτο δὲν βρίσκει ἀπήχηση σὲ καμμιά ἀντίληψη:

«Ἡ ὑπόθεση δημιουργημένου κόσμου δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολεῖ οὔτε μιὰ στιγμή. Ἡ ἔννοια «δημιουργίας» εἶναι σήμερα πιά ὀλόκληρα ἀπροσδιόριστη, εἶναι ἔννοια ποῦ δὲν δέχεται καμμιά πραγματοποίηση· δὲν εἶναι παρὰ μιὰ λέξη, μιὰ λέξη ἀτελέστατη· μὲ λέξη δὲν ἐξηγᾷ κανεὶς τίποτα.» (Θέληση γιὰ Δύναμη Τόμος II.)

Καὶ ὄχι μόνο ὁ Κόσμος δὲν μπορεῖ, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ Λογισμοῦ, νὰ ἔχει μιὰν ἀρχή, μιὰ δημιουργία, ἀλλὰ οὔτε καὶ σὲ ὀριστικὸ σκοπὸ, σὲ σκοπὸ τελικὸ καὶ ἀμετακίνητο τείνει. Ἐδῶ δὲ τὸ νιτσεικὸ ἐγχείρημα εἶναι ἀκόμα πειστικότερο, ἀδιάσειστο. Ἀφοῦ στοχαστοῦμε ὅτι ὁ Κόσμος, ἄναρχος, ἔζησε στὸ παρελθὸν μιὰν αἰωνιότητα, δηλαδὴ ἄπειρο χρονικὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὅποιο, ἂν ἐσχόλεψε νὰ φτάξῃ ἕνα τελειωτικὸν ὄρον ὑποχρεωτικὰ θὰ κατὰληγε σ' αὐτὸν τὸν ὄρον, πρέπει νὰ συμπεράνομε θετικὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸ Νίτσε ὅτι:

«Ἄν ὁ Κόσμος εἶχε ἕνα σκοπὸ αὐτὸ τὸ σκοπὸ θάπρεπε νὰ τὸν εἶχε φτάξει. Ἄν ὄπαρχει γι' αὐτὸν ἕνας ὄρος τελικὸς, θάπρεπε νὰ εἶχε φτάξει ἐπίσης αὐτὸ τὸν τελικὸν ὄρον. Ἄν ἦτανε δεκτικὸς νὰ ἐγκαταστήσῃ καὶ νὰ ἐπιμείνῃ, δεκτικὸς νὰ «εἶναι», ἀντὶ τοῦ ρεύματος τοῦ γίνεσθαι του κατεῖχε ἔστω καὶ μιὰ μονάχα στιγμή αὐτὴ τὴ δύναμη νὰ «εἶναι», ἀπὸ πολὺ καιρὸ

κάθε γίνεσθαι θά είχε τελειώσει, όπως και κάθε σκέψη κάθε πνεύμα. 'Ακόμα και το ότι το πνεύμα βρίσκεται σε «γί ν ε σ θ α ι» αποδείχνει πως ο κόσμος δεν έχει σκοπό, κανένα τελικό όρο και ότι είναι ανεπίδεκτος να είναι.» (Θέληση για Δύναμη Τόμος II).

Και έτσι, σύμφωνα με τους συλλογισμούς αυτούς ο Κόσμος ούτε αρχή είχε ούτε σε σκοπό όριστικό τείνει, μένει δε σε ένα αιώσιο γίνεσθαι «μία θάλασα δυνάμεων ταρασσομένων της οποίας τρικυμία είναι ο έαυτός του.» Θά είχαμε δε το δικαίωμα να συμπεράνουμε ακόμα, ότι μιιά τέτοια αντίληψη του Κόσμου, στο Νιτσεικό μυαλό δεν αντικρύζει υποχρεωτικά την αντικειμενική πραγματικότητα αλλά τη μορφή του πνεύματος, αφού για μεγάλο μέρος τη θεωρία άνυπαρξίας σκοποῦ την στηρίζει στο ότι το πνεύμα βρίσκεται σε παντοτεινή εξέλιξη, δηλαδή σε «γίνεσθαι.» Με άλλα λόγια δικαιολογούμαστε να συμπεράνουμε ότι ο Λογισμός δεν μπορεί να συλλάβει τον κόσμο παρά σε αδιάκοπο «γίνεσθαι» γιατί άλλωώς, τη στιγμή δηλαδή που θά αντίλαμβάνονταν το πνεύμα την όριστική θέση του κόσμου, άνώφελο πιά θά έπανε να ύπάρχει, σε μιιά κοινή καταστροφή ύποκειμενου και κατηγορούμενου.

3. "Όπως κι' άν έχουν τα πράγματα, στον Νίτσε δεν άπέμενε πιά, ύστερα από τις αναλύσεις και την καταδίκη αυτή των ιδεών της δημιουργίας και του σκοποῦ, παρά να οργανώσει τον Κόσμο του «αιωνίου γίνεσθαι» σ' ένα αντίληψιμο σύνολο.

Γι' αυτό, κατάφυγε στο συνδυασμό της 'Ιδέας του Χρόνου με την 'Ιδέα του Χώρου. Και τον Χρόνο μόνον παραδέχτηκε άπειρο, αιώσιο, στο παρελθόν όπως και στο μέλλον. Στο δεύτερο μέρος αυτού του σημειώματος θά εξετασθῆ από πιάν ανάγκη του Λογισμοῦ γεννιέται μιιά τέτλια αντίληψη, που ο Νίτσε, χωρίς καν να συζητήσει, παραδέχτηκε ως δωσμένη και άταπόδεικτη. 'Εκεί θά εξετασθῆ ακόμα άν χρόνος αιώσιος άνταποκρίνεται σε θετικό νόημα, και πιά άποτελέσματα γενικά μπορεί νάχει για τη σκέψη μιιά τέτοια έννοια.

'Από την άλλη όμως μεριά τον Χώρο τον παραδέχτηκε περιορισμένο, όπως και τον Κόσμο ως εκδήλωση δύναμης :

* "Αν είναι δυνατόν να αντίληφθούμε τον Κόσμο ωςάν μιιά ποσότητα ώρισμένη δύναμης και σαν ένα αριθμό ώρισμένο κέντρων δύναμης—κάθε άλλη παράσταση άτομεία άπροσδιόριστη και συνεπώς άχρησιμολογική— θά συμπεράνουμε πως ο κόσμος πρέπει να περάσει από έναν αριθμό ύπολογισμο συνδυασμών, στο μεγάλο παιχνίδι των ζαριών της ύπαρξής του.» (Θέληση για Δύναμη τόμος II.)

και ακόμα πιο ώρισμένα :

* Πρέπει να λέμε: Τον κόσμο, ως δύναμη, δεν μπορούμε να τον φανταστούμε άπειρον γιατί είναι άδύνατο να τον φανταστούμε έτσι—δεν επιτρέπουμε στον έαυτό μας την ιδέα μιιάς δύναμης άπειρόριστης γιατί είναι άσυμβίβαστη με την ιδέα της δύναμης. Τό λοιπόν—λείπει από τον κόσμο ή ικανότητα ν' ανανεώνεται αδιάκοπα.» (Θέληση για Δύναμη Τόμος II.)

Και τώρα, τα συμπεράσματα σε τέτοιας φύσεως λογικές βάσεις άπάνο

είναι εύκολα να βγούνε. 'Ο κόσμος με τό να είναι περιορισμένος δεν μπορεί παρά να εκδηλώνεται σε περιορισμένο αριθμό συνδυασμών, που θ' άπασχολούνε ώρισμένο χρονικό διάστημα. 'Ετσι, στο παρελθόν, αφού ο Χρόνος ήταν άπειρος, θά πη πως ο ώρισμένος αυτός αριθμός των συνδυασμών επαναλήφθηκε, και μάλιστα άπειρες φορές, και ότι και ή τωρινή στιγμή ξαναβρέθηκε στο άπειρο αυτό χρονικό διάστημα, πανόμοια, άπειρες φορές. Τόν ίδιο συλλογισμό κάνοντας και για τό μέλλον, στο οποίο ο Χρόνος αιώσια θά ρέει, συμπεραίνουμε εύκολα ότι οι ίδιοι συνδυασμοί αδιάκοπα θά ξαναγυρίζουν, αφού μάλιστα κάθε ιδέα τελικοῦ σκοποῦ όριστικά καταδικάζεται από τό πνεύμα.

Αυτή είναι, στο σκελετό της, ή ύπόθεση του Αιωνίου Γυρισμοῦ. Στο Ζαρατούστρα αυτή ή θεωρία διατυπώνεται με περισσότερο λυρισμό, με κάποια μυστικοπάθεια, σ' ένα τοπείο φωτισμένο από τό φεγγάρι, ανάμεσα σε συμβολικά έρείπια, με ύφος ποιητικό και γεμάτο μυστήριο και σαν άγωνία μεταφυσική. Γι' αυτό και μοιάζει ίσως σαν μυστικιστική ένόραση, σαν μεταφυσικό παραλήρημα, προαρισμένο να λύσει στο πρώτο κρίσημα του λογισμοῦ.

Και όμως, και σ' αυτό ακόμα τό μέρος του Ζαρατούστρα, ή λογική δεν χάνει τά δικαιώματά της. Μόνον που τά άλλα έπιχειρήματα, τά βοηθητικά να ποῦμε, μπαίνουν κατά μέρος, και ο άξωνας της σκέψης, ή βάση του συλλογισμοῦ περιορίζεται στην ιδέα του Χρόνου. 'Επειδή δε ακριβώς τέτοια δικαιολογημένη αξία δίνεται στο Χρόνο στο κομμάτι αυτό του κεφαλαίου «Γιά τό δράμα κι' τό αίνιγμα» του Ζαρατούστρα (3ο βιβλίο) καλό θεωρούμε να παραθέσουμε τη μετάφρασή του, που θά χρησιμεύσει και την θεωρία να φωτίσει σ' όλες τις συνέπειές της, και την κεντρική ιδέα του συλλογισμοῦ να μᾶς δώσει.

'Ο Ζαρατούστρας μιλεί στο Πνεύμα της νοηρότητας, τον νάνο, μ' αυτά τά λόγια.

« 'Ιδέ αυτό τό περίστυλο νάνο: έχει δύο πρόσωπα, δύο δρόμοι σμίγουν εδώ: κανένας δεν τους άκολουθήσει έως την άκρη.

Αυτός ο μακρὺς δρόμος που κατεβαίνει, αυτός ο δρόμος άπλώνεται σε μιάν αιωνιότητα και αυτός ο μακρὺς δρόμος που ανεβαίνει—είναι μιάν άλλη αιωνιότητα.

Αυτοί οι δρόμοι είναι ενάντιοι, σκοντάφτουν ο ένας με τον άλλο:— και είναι εδώ σ' αυτό τό περίστυλο που συναντούνται. Τό όνομα του περιστύλου βρίσκεται γραμμένο σ' ένα άέτωμα, λέγεται «στιγμή».

'Αλλά εάν κάποιος ακολουθοῦσε έναν από τους δύο δρόμους— πάντα και πάντα πιο μακριά: πιστεύεις νάνε πως αυτοί οι δρόμοι θάτανε πάντα « ενάντιοι »!

Κάθε πράγμα που είναι ίσιο είναι ψέμμα έμουργούρισε ο νάνος με περιφρόνηση. Κάθε άλληθια είναι καρμύλη, κι ο χρόνος ακόμα είναι κύκλος.

Πνεύμα της νοηρότητας! είπα με θυμό, μη παίρνεις άλαφρά τό ζήτημα! γιατί σε παραιτώ αυτού στραβόποδα—και μή ξεχνάς πως έγώ είμαι που σ' έφερα εἰ δ ὠ ἀ π ά ν ω ».

Παρατήρησε αυτή στιγμή επανάλαβα, από τοῦτο τό περίστυλο της στιγμής ένας μακρὺς και αιώσιος δρόμος γυρίζει στα πίσω, πίσω μας είναι μιάν αιωνιότητα.

« Κάθε πράγμα που ξέρει να τρέχει δεν πρέπει να έχει τρέξει αυτό το δρόμο; Κάθε πράγμα που μπορεί να γίνει δεν πρέπει να έχει ήδη γίνει, έκτε-
λεσθεί, περάσει ;

Και αν ότι υπάρχει, έχει ήδη υπάρξει, τι νομίζεις νανε για τούτη τη στιγμή; Αυτό το περίστυλο κι αυτό ακόμα δεν πρέπει ήδη — να έχει υπάρξει.

Και όλα τα πράγματα δεν είναι συγχτοδεμένα με τέτοιο τρόπο που αυτή ή στιγμή σέρνει πίσω της όλα τα μελλούμενα; τὸ λοιπὸν — και τὸν ἴδιο ἑαυτὸ της;

Γιατί κάθε πράγμα που ξέρει να τρέχει δεν πρέπει ν' ακολουθήσει μια δεύτερη φορά αυτό το μακρὸ δρόμο που ανεβαίνει;

Και αυτή η βραδυνή αράχνη που σκαρφαλώνει στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι' αυτό ακόμα τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι' ἐγὼ και ἐσὺ ἐνωμένοι σ' αυτό τὸ περίστυλο που ψιθυρίζουμε αιώνια πράγματα, δεν πρέπει να εἴχαμε ἤδη ξαναβρεθεί ἐδῶ;

Δεν χρωστάμε να ξαναγυρίσουμε και να τρέξουμε ξανά σ' αυτό τὸν ἄλλο δρόμο που ανεβαίνει μπροστά μας, σ' αυτό τὸ μακρὸ και πένθιμο δρόμο — δεν πρέπει αιώνια να ξαναγυρίζουμε ;

4. Φυσικά ἡ νιτσεικὴ ἐξήγηση τῆς ζωῆς εὐρήκε και εὐρίσκει πάντα ἀντίπαλους, που τῆς ἀρνοῦνται κάθε ὑπόσταση. Και ἐκείνοι ακόμα που με συμπάθεια ἀντικρίζουν τὸ ἔργο του, στὴ θεωρίαν αὐτὴ ξαφνισμένοι σταματοῦνε και βιαστικά τὴν καταδικάζουν, εἴτε διότι βρίσκουν λογικά στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐμπόδια, εἴτε γιατί τὴ θεωροῦν ἐνάντια με τὴν ὑπόλοιπὴ νιτσεικὴ ἰδεολογία.

Ἐδῶ και μερικὸς ακόμα μήνες, στὴ Revue Germanique (*) ὁ κ. L. Benoit Hanappier συνόριζε τὰ λογικά ἐπιχειρήματα τὰ ἐνάντια στὴ θεωρία, και κατάληγε εἰς τὸ ὅτι ὄχι μονάχα ὁ Αἰώνιος Γυρισμός δεν ἀποδεικνύεται ἀλλὰ και πῶς πρέπει θαρραλέα να τὸν κηρύξουμε ἀνυποστήρικτο.

Ἐν τούτοις ἓνα τέτοιο σύντομο συμπέρασμα εἶναι τουλάχιστον βιαστικό ἂν ὄχι πραγματικά ἀνυποστήρικτο.

Τὰ καθαντὸ ἐπιχειρήματα τοῦ κ. Benoit Hanappier εἶναι, πρόχειρα μεταφρασμένα, τὰ ἀκόλουθα:

«Ὁχι μονάχα ὁ χρόνος, ἀλλὰ και ὁ χώρος εἶναι ἀπειρος. Και εἶται εἶναι λογικό και φυσικό να στοχαστοῦμε πῶς ὁ δικός μας κόσμος δεν εἶναι ὅλος ὁ κόσμος, και ὅτι δεν ταξιδεύει μόνος του στὸν ἀπεριόριστο χώρο, παρά ὅτι υπάρχουν και ἄλλοι πάμπολλοι κόσμοι, και μάλιστα σὲ ἄπειρο ἀριθμό, και ὅτι σύντομα, ἢ ὄχι, ὁ Κόσμος εἶναι ἀπειρος ὅπως και ὁ Χῶρος, ὅπως και ὁ Χρόνος.»

«Και τότες ὁ ἀριθμὸς τῶν πιθανῶν συνδυασμῶν γίνεται ἐπίσης ἀπειρος, ἀφοῦ εἶναι δύσκολο να παραδεχτοῦμε ὅτι αἰώνιος ὁ κόσμος μας μένει ἀπομονωμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους και χωρὶς συσχέτιση με αὐτούς»

(*) Revue Germanique. N° 1 Ἰανουάριος-Φεβρουάριος 1910. Στὸ περιθώριο τοῦ Νίτσε ἐπὶ L. Benoit Hanappier.

«Οἱ συνδυασμοὶ τῶν δυνάμεων και τῶν ἀτόμων (ἀπὸ διαδοχικὴ διασπορά και συγκέντρωση) γίνονται ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου μας, ἀλλὰ σὲ μὴν ἢ ἄλλη στιγμή, μεταξὺ ὅλων τῶν στοιχείων τοῦ ἀπεριόριστου Κόσμου. Δεν υπάρχει λοιπὸν καμμιά ἀνάγκη να ἐπαναλαμβάνονται. Τί λέγω; Εἶναι ἀδύνατο να ἐπαναλαμβάνονται ἀλλοιῶς παρὰ κατὰ τρόπο χοντρικό. Μία τυχερὴ ἐπανάληψη, που συμβαίνει μὴ ἢ δὺς φορές εἶναι ἀπίστευτη. Ἐὰν συμβῆ μὴ ἢ δύο φορές θᾶπρεπε, σύμφωνα με τὰ σῖπτα που τὴν ἐπροξένησαν να ἀνανεωθῆ ἄπειρες φορές.»

«Και εἶται μένουν δύο πιθανότητες.»

Ἡ ὁ κόσμος μας ζεῖ χώρια, και ὑπακούει τότε στὸ νόμο (ἀληθινὸ σὲ τέτοια ὑπόθεση) τοῦ Αἰώνιου Γυρισμοῦ.

Ἡ ὁ κόσμος μας, σὲ ἀδιάκοπη συνάφεια με τὸν ἄπειρο κόσμο, ὑπακούει ἀντίθετα στὸ νόμον που θὰ ὀνομάσω ἢ Αἰώνια Μοναδικότητα.»

Και εἶναι πρώτα-πρώτα ἀνάγκη να παρατηρήσουμε ὅτι συζητώντας τὴ Νιτσεικὴ θεωρία ὁ ἀρθρογράφος τῆς Revue Germanique, κάνει μὴν ἀνάφελὴ διάκριση μεταξὺ τοῦ δικῶν μας Κόσμου, ἐκείνου δηλαδή που φτάνουν τὰ μάτια μας και τὰ τηλεσκοπία μας και τοῦ Σύμπαντος. Ὅταν ὁ Νίτσε ὀμιλεῖ για τὸν «Κόσμο» ἐννοεῖ, στὴ μεταφυσικὴ ἐκδοχὴ τῆς λέξης, ὅλο τὸν Κόσμο ὄρατο ἢ ἀόρατο. Ἐν παραδέχεται τότες τὸν Κόσμο περιορισμένο, δεν τὸ κάνει γιατί ὁ Κόσμος που φτάνουν και βλέπουν τὰ σημερινά μέσα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πραγματικὸν περιορισμένος, ἀλλὰ γιατί ὁ ἀνθρώπινος λογισμὸς δεν πρέπει να παραδεχτεῖ, κατὰ τὸν Νίτσε, τὸ Σύμπαν, ὅσο μεγάλο και ἂν ὑποτεθεῖ, ὡς ἄπειρον.

Ὅταν ὁ Νίτσε κάνει τὸ συλλογισμό που παραθέσαμε προτιήτερα, δηλαδή ὅταν λέγει: «Τὸν Κόσμο» ὡς δύναμη δεν μπορούμε να φανταστοῦμε ἄπειρον γιατί εἶναι ἀδύνατο να τὸν φανταστοῦμε εἶται κλπ.» ἀντικρίζει ὀλοφάνερα ὅλο τὸ Σύμπαν, και ὄχι μόνον τὸ δικὸν μας κόσμο, ἀφοῦ συζητᾶ και τὴν περίπτωσιν που ὁ Κόσμος μπορούσε ναῖν ἄπειρος. Ὅποτε ἢ διάκριση και ἢ ἐπιμονὴ ἀντιδιαστολὴ τοῦ κ. Benoit Hanappier μεταξὺ τοῦ δικῶν μας ἀπομονωμένου Κόσμου στὸν ὅποιο ὁ Αἰώνιος γυρισμὸς ἐφαρμόζεται και τοῦ Σύμπαντος εἰς τὸ ὅλοιο ἢ Θεωρία αὐτὴ δεν ἔχει ἐφαρμογὴ εἶναι ὀλότελα περιττὸς και ἐλαττώνουν μάλιστα τὴ δύναμη τῶν ἄλλων ἐπιχειρημάτων.

Θὰ ἔμεινε τότες μονάχα να ἐξεταστοῦν, σύμφωνα με τὴς λοιπὸς ἀντιρρήσεις τοῦ ἀρθρογράφου, ἂν δίκαια ἢ ἀδίκαι ὁ Νίτσε παραδέχτηκε τὸ Χῶρο και τὸν Κόσμο περιορισμένους.

Κατὰ τοὺς ὀρισμούς τοῦ Κάντ στὴν Κριτικὴ τοῦ Ἄδολου Λογισμοῦ ὁ «Χῶρος εἶναι ἀναγκαῖα ἀπὸ τὰ πρὶν εἰκόνα ἀπειρου δοσμένου μεγέθους». — ὀρισμὸς που ἀντικρούει τὴ Νιτσεικὴ ὑπόθεση — Ἡ Καντικὴ ὀμως αὐτὴ θεωρία για τὸ Χῶρο δεν φαίνεται ν' ἀποκρίνεται παρὰ σ' ἓνα φάντασμα τοῦ νοῦ ἀνυπαρκτο.

Κι' αὐτὸ ακόμα τὸ ἐπιχείρημα που φέρνει ὁ Κάντ για να ὑποστηρίξει τὸν ὀρισμὸν του ὅτι «Ἀδύνατο να φανταστῆς ἀνύπαρχτο τὸ χῶρο, ἂν και

πολύ καλά στοχάζεσαι Χώρο δίχως αντικείμενα μέσα του (*)· δὲν φαίνεται νὰ ἔχει καθολικὴ ἐπιβολή. Πιθανότερο εἶναι ὅτι, ὅσες φορές στοχάζεται κανεὶς Χώρο δίχως αντικείμενο μέσα του, δίνει μορφή ἀντικείμενον στὸ Χώρο (ἐνὸς κύβου νὲ ποῦμε,) γιὰ νὰ τὸν στοχαστεῖ, ἢ ἀλλοιῶς δὲν στοχάζεται ἀπολύτως τίποτα. Πῶς εἶναι δυνατόν πράγματι νὰ στοχαστεῖ κανεὶς τὸ Χώρο ὅταν εἶναι ἄπειρος; Ἡ ὑποχρεωτικὰ θὰ στοχαστεῖ ἓνα μέρος περιορισμένο τοῦ Χώρου καὶ γιὰ νὰ τὸ περιορίσῃ θὰ τοῦ δώσει μορφή ἀντικείμενον, ἀπροσδιόριστον σὲ ποιότητα μόνο, ἢ δὲν θὰ καταλήξῃ σὲ κανένα στοχασμό.—Ἐπειτα πῶς εἶναι δυνατόν ὁ Χώρος, μιά εἰκόνα ἄπειρον μεγέθους νῆχει τρεῖς διαστάσεις; Χώρος ἄπειρος δὲν μπορεῖ νῆχει καμμιά διάσταση.

Μὲ συντομία, ἡ ἔννοια Χώρου ἄπειρον δὲν εἶναι χρησιμοποιοῦσιμη γιὰ τὸ Λογισμό, ὅπως καὶ κάθε νόημα ἀπόλυτο. Ὁ Χώρος εἰδικῶς ἴσως νὰ εἶναι μονάχα ἓνας κοινὸς τρόπος ποῦ ἀντιλαμβανοῦμαστε τὰ στερεὰ σώματα χωρὶς αὐτὸς ὁ τρόπος ν' ἀνταποκρίνεται σὲ καμμὴν πραγματικότητα. Γιὰ μιὰ σύνοψη τῶν φαινομένων, σ' αὐτὴ τὴν περίστασις εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ν' ἀντιληφθοῦμε τὸν Κόσμον ὡς μιὰ μάζα ἀδιάκοπη ὅλης σφιχτοδεμένης, χωρὶς λύση συνέχειας.

Καὶ ἀδύνατο λοιπὸν εἶναι καὶ ἀνώφελο ν' ἀναγάγουμε τὸν Κόσμον στὴν ἰδέα τοῦ Χώρου. Ἀλλὰ τότε ὑποχρεωτικὰ ξαναγροῦζουμε στὴ Νιτσεικὴ θεωρία τοῦ Κόσμου ὡς δυνάμεις περιορισμένης καὶ βρισκοῦμαστε στὴν ἀνάγκη νὰ ἀποδεχτοῦμε ὅλα τὰ συμπεράσματα ποῦ πηγάζουν ἀπὸ τὶς σχετικὲς ἀναλύσεις τοῦ Νίτσε.

Ἐξω ὅμως καὶ ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς αὐτοὺς ὑπάρχει καὶ ἄλλος θαρροῦμε λόγος ποῦ οἱ ὑποθέσεις τοῦ κ. L. Benoit Hanappier ὄχι μόνο δὲν ἀναπαύουν ἀσφαλῆστερα τὸν Λογισμό ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ Αἰώνιου Γυρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ μίαν βασικὴν ἰδιότητα τῆς Ἀντίληψης προσβάλλουν.

Ἡ κυριώτερη μορφή τῆς Ἀντίληψης εἶναι ὁ νόμος τῆς Αἰτιότητας. Κάθετι ποῦ θέλουμε νὰ γνωρίσουμε εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ συνδύνασμε μὲ μιὰ σειρά αἰτίων, νὰ τοποθετήσουμε στὴν σωστή του θέση σὲ μιὰ ἔλυσίδα ἀπὸ προηγούμενα καὶ ἐπόμενα αἶτια, ποῦ νὰ καθορίζουν τελειωτικὰ καὶ ἀναγκαστικὰ τὸ γνωρίσιμο πράγμα.

Ὁ Νόμος αὐτὸς τῆς αἰτιότητας εἶναι ἀξίωμα καθολικῆς ἐπιβολῆς καὶ πάντα ὁ Λογισμὸς—ἐλεύθερος ἔννοεῖται ἀπὸ θεολογικὰ ἢ ἄλλα ἠθικὰ καὶ αἰσθηματικὰ θεσπὰ—ἀρνήθηκε νὰ δεχτεῖ καμμὴν ἐξαίρεση στὶς σιδερένιες του διατάξεις.

Ἄν λοιπὸν, σὲ μιὰ δωσμένη στιγμή, θελήσουμε ν' ἀντιγροῦσουμε τὸν Κόσμον σὲ μιὰ ὀρισμένη κατάστασις καὶ διάταξιν τῶν δυνάμεων του, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ἡ κατάστασις ποῦ ἀντικρίζουμε, ἢ διάταξις αὐτὴ τῶν δυνάμεων ὑποχρεωτικὰ γεννήθηκε ἀπὸ μιὰ προηγούμενη διάταξιν καὶ ὅτι ὑποχρεωτικὰ θὰ γενήσῃ μιὰ νέα διάταξιν τῶν δυνάμεων ὑπολογισιμη, ἀπὸ τὴν πρώτη. Ἀλλὰ σ' ἓνα σύστημα ὅπου οἱ δυνάμεις (εἴτε ἡ ὅλη, εἴτε ὁ Χώρος) εἶναι ἄπειρες, κάθε νέα κατάστασις εἶναι διά-

(*) Κριτικὴ τοῦ Ἄδολου Λογισμοῦ μεταφρ. Γ. Μαρκέτη καὶ Πάλλη σελ. 36.

φορη, ἄσχετη ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ἀφοῦ ἡ ἀπειρία τῶν δυνάμεων γεννᾷ κάθε φορὰ νέες σχέσεις.—Ἡ μᾶλλον, αἰτιότητα, καὶ ἡ μικρότερη ἀκόμα, εἶναι ἀδύνατη· πράγμα ποῦ εἶναι ἀντίθετο στὴ μορφή τῆς ἀντίληψης καὶ ἀκόμα ἴσως καὶ σ' αὐτὴ τὴν πραγματικότητα.—Κάθε μέρα βλέπουμε ἀστρονομικοὺς νόμους νὰ ἐπαληθεύουν με ἀπόλυτη ἀκρίβεια, ἐνῶ ἡ ἀλληλεπίδρασις ἄπειρων δυνάμεων ἔπρεπε νὰ προκαλεῖ τέτοια ριζικὴ διατάραξιν στὶς σχέσεις τῶν σωμάτων ποῦ κάθε ὑπολογισμὸς κάθε νόμος νὰ εἶναι ἀδύνατος. Τὸ ἴδιο ἀκόμα θάπρεπε νὰ γίνεται καὶ μὲ τοὺς κοινότερους τοὺς συνηθέστερους νόμους, τῆς χημείας, τῆς φυσικῆς κλπ.

Ἔτσι εἶναι φανερὸ ὅτι σ' ἓνα σύστημα ἄπειρων δυνάμεων μόνο μιὰ ἀδιάκοπη ἀναρχία ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει, καὶ ἡ ὑπαρξὴ τῆς ἀντίληψης σὲ τέτοιο σύστημα εἶναι ὀλότελα ἀπίθανη. Κι αὐτὴ ἀκόμα ἡ ὑπαρξὴ κάποιου ρυθμοῦ στὴν ἐξέλιξιν τοῦ Κόσμου δείχνει καὶ βεβαιώνει τὴν ἀνάγκη νὰ δεχτοῦμε τὴν ὅλη, τὴ δύναμιν περιορισμένη.

Δὲν θέλουμε νὰ ποῦμε ὅτι οἱ νόμοι ποῦ βρίσκει τὸ πνεῦμα ἀνταποκρίνονται σὲ κάποια ἀπόλυτη ἀλήθεια. Ἀλλὰ καὶ σχέσεις ἀκόμα ἂν ἐκφράζουν τοῦ Λογισμοῦ μὲ τὸν ἐξωτερικὸ Κόσμον, αὐτὸ καὶ μόνο δείχνει πῶς ὁ Κόσμος εἶναι περιορισμένος.

Δὲν θέλουμε νὰ ποῦμε οὔτε πῶς ὁ Κόσμος εἶναι ὑπολογισμὸς γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀντίληψη. Ἄν καὶ περιορισμένος, πάντα εἶναι πλατύτερος ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ πνεύματος, ἀφοῦ μάλιστα κάθε προσπάθεια σύνοψης του εἶναι καὶ μένει θεωρία, ὑπόθεσις δηλαδὴ ὀλιγότερον ἀπὸ πιθανότητα.

Τὸ μόνο συμπέρασμα ποῦ θὰ θέλαμε νὰ γεννοῦσαν αὐτὲς οἱ σκέψεις εἶναι, πῶς ἡ κριτικὴ τοῦ κ. L. Benoit Hanappier—ὅσο πολὺτιμα λογικὰ ἐπιχειρήματα καὶ ἂν καταστρώνει—δὲν καταλήγει σὲ ὀριστικὴν καταδίκη τοῦ Αἰώνιου Γυρισμοῦ.—Θὰ θέλαμε ἀκόμη—οἱ σημειώσεις αὐτὲς εἶναι πολὺ πρόχειρες γιὰ ν' ἀποβλέπουν σὲ μεγαλύτερα ἀποτελέσματα—νὰ δοθεῖ ἀφορμὴ γιὰ μιὰ βαθύτερη μελέτη τῆς θεωρίας αὐτῆς. Ἴσως ἀποδεχτεῖ πῶς ὁ Αἰώνιος Γυρισμὸς εἶναι ἓνα ρυθμικὸ Σῦμβολο, ποῦ μπορεῖ νὰ γονιμοποιήσῃ τὴ νεώτερη σκέψιν.

Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΙΓΑΛΙΩΝΟΣ

«Υπάρχουν δύο ειδών συγγραφείς, έλεγε ο Σιγαλιών : εκείνοι που γράφουν κ' εκείνοι που δέ γράφουν.»

Τò γνωμικό αυτό ρουφήθηκε από ένα προσεχτικό κοινό αναταραζόντάς του τὰ μαλλιά· ἐγέννησε ένα ευχάριστο ήχο, σαν τὸν ήχο τοῦ κύματος που φρουσκώνει και σπάει· έπειτα ἀκολούθησε μιὰ κάποια ήσυχία, όπως όταν πέφτουν στην άμμο δλιγοστά τρεχάμενα νερά : ή σκέψη που τρέχει να συναντήσει την άνυψούμενη σκέψη και να πεθάνει μαζί της.

«Υπάρχουν δύο ειδών συγγραφείς που δέ γράφουν, έπλε ακόμα ο Σιγαλιών : οί άνίκανοι και οί περιφρονηταί.»

Ο νέος ώςκανός άντήχησε από μιὰ φουσκοθαλασσιά χαρᾶς· τὰ κύματα τρελλά από την ερωνεία, πηδοῦσαν σαν κατσιζα και σπάζανε σαν σύννεφα. Οί περιφρονηταί εξεδήλωναν την καθημερινή τους ευχαρίστηση ακούοντας μιὰ ακόμη φορά, τὰ τελειωτικά αυτά λόγια.

Στά νεύατα του, στην έποχή τῶν λουλουδιῶν, ο Σιγαλιών πέρασε άνήσυχες και θλιβερές νυχτιές παλαιόντας κατά τοῦ σηκωμοῦ της βουβῆς μεγαλοφυΐας του. Είχε άμφιβολίες για τή μοίρα του· είχε σκεφτεί διάφορα έπαγγέλματα. Τέλος τραβώντας κατά τις χῶρες όπου ή ζωή είνε γλυκειά, ο άέρας καθαρός, όπου ή σκέψη μεθᾶ από τὸν ένθουσιασμό της γύρω φύσης, άκουσε, ένα βράδυ ερημικιᾶς και βαθειᾶς ειρήνης, την κοροϊδευτικᾶ φωνή τοῦ έσωτερικοῦ λόγου.

«Περιφρόνηση ! Περιφρόνηση !»

Όταν επέστρεψε στους φίλους του, τούς έδειξε τ' άδειανά του χέρια, με άπλότητα.

Άλλοτε, πόσες φορές δέν εξήγησε στην άνυπόμονη άμφιβολία μιᾶς φοβερῆς νειότης τὰ μυστήρια τοῦ μελλοντικοῦ του έργου ! Πόσες νύχτες δέν πέρασε ήσυχα σχολιάζοντας τὸν υπέρτατο στίχο :

Τὸ αὔριο στο σκοτός περιπικτεί κκτ'αφροτα τὰ χέρια από ρόδα ! ...

φλόγα δόξας ριχμένη στην υποθετικῆ κορυφή τοῦ Πύργου ! Παιδιάτικα βράδεια, βράδεια αυταπάτης : τώρα σιωποῦσε, σιωποῦσε χαμογελώντας. Κάποτε τὸν άκουγαν να ψιθυρίζει :

«Τίποτα ! Τίποτα !»

Μιὰ μέρα αποκάλυψε τὸν εἰατό του :

«Τίποτα : Όχι ! Παραδέχομαι τὸ δίστυχο, αλλά σκαλισμένο από τὸν ίδιο τὸν ποιητή πάνω σε μαλαματένιες πλάκες βασιλικῶν κουτιῶν.»

Πιὸ ὕστερα έσυμπλήρωσε την προφητικῆ του έξομολόγηση.

«Η άληθινῆ τέχνη είνε ή ζωή !»

Ο τρίτος του λόγος που ειπώθηκε ὕστερα από μιὰ σιωπή πολλῶν εβδομάδων, έσυντέλεσε να παραδόσει στὸν κόσμο την σκέψη τοῦ Σιγαλιῶνος.

Οί αισθήσεις είνε τ' άληθινά και τὰ μόνα εργαλεία τοῦ τεχνίτη.

Έπρόσθεσε :

«Κατέχεις τὸ ευαγγέλιό μου. Σιωπῶ. Παραδίδομαι δόλοτελα στην τέχνη, δηλαδή στη ζωή !»

Η δόξα τοῦ Σιγαλιῶνος πέρασε την στενή πόρτα κάθε φιλολογικῆς παρέας. Ήταν ωραῖος. Οί γυναῖκες τὸν ζητοῦσαν· αγάπησαν τὸν ποιητή της ζωῆς· ή τέχνη τούς εφάνηκε ευκολονόητη.

Έν τούτοις στάθηκε πιστός στους μαθητάς του, και μέρα δέν περνοῦσε χωρῆς να τούς μαζέψει και να τούς ένδυναμώσει την ευγενικᾶ περιφρόνηση για τὸ καλλιτεχνικό γράψιμο, «όπου οί πιὸ νέες και οί πιὸ παράτολμες ιδέες πάντοτε χαντακώνονται.»

«Αν και λίγο μιλοῦσε, επέτρεπε τὸ λόγο. Έλαφρότατος όπως είνε για να προσδιορίσει κάτι άκριβῶς, δέν συμμαζεῦει την ιδέα σε μιὰ φυλακή· χαράζει ένα άπέραντο κύκλο ὅπου ή φαντασία παίζει με ευχαρίστηση χωρῆς να διαφεντεύεται από τὸ φόβο τῶν τελειωτικῶν σχημάτων, τῶν άμετάκλητων. Οί περιφρονηταί μιλοῦσαν. Σε λιγότερο από μιὰ βραδειά, ποιήματα, μικρὰ βλαστάρια ριχμένα από τὸν άνεμο, ρίξες πιάνανε, μεγάλωναν, έπερναν μπόι ωραῖων δένδρων· τότε με μιὰ μπαλαδιὰ τὰ κουτσούρευαν κ' ο καθένας έπερνε κ' ένα κομμάτι σπίτι του. Βέβαιοι ὅτι ικανοί θάταν να φτιάσουν βιβλία, οί περιφρονηταί αποκτοῦσαν δικαιώματα άπόλυτου και άρνητή κριτικοῦ. Μισοῦσαν τὸ καθετί, θάρτανε τὸ καθετί στις κατακόμβες μιᾶς μεγαλόπρεπης νεκρόπολης· είχαν τρόπο να διασκευάσουν ένα βιβλίο με κάτι εξευτελιστικῆς φράσεις, που καταθριμματιζανε μιὰ για πάντα τὸ έργο που θά τύχαινε να πέση στα πόδια τους. Πρῶτα άπ' ὅλα, δειχνότανε άλλήλητοι σ' εκείνο τ' άδέρφι που θά χαλοῦσε τὸν ὄρκο της σιωπῆς. Για ένα μικρὸ ποίημα γραμμένο στο πεζό, ο Σιγαλιών, τρομερός και σκληρός, έδιωξε από τὸ Ναὸ έναν από τούς πιὸ ιδεολόγους και υπερήφανους Περιφρονητάς.

Τὰ χρόνια έπέρασαν. Ο Διδάσκαλος γεροῦσε. Σύμφωνα με μιὰ έπιτυχημένη φράση—πὸν σκαρώθηκε πάνω σε γιορτῆ και ευθυμία : «Τῆς κοκότας ή κάμαρά είνε τὸ σπουδαστήριο τοῦ ποιητή της ζωῆς», ο Σιγαλιών έδοῦλεψε πολύ. Τὸ ποίημα της ζωῆς του ξεθώριαζε. Άρχιζε να έχει λιγότερες κατακτήσεις· τὰ γνωμικά του προφερόμενα γλήγορα από άβέβαια χέλι, έπεφταν κουλουριαστά σαν κοιμισμένες

ὄχεντρος. Οἱ γυναῖκες ἐγίνονταν περισσότερο ἐπιφυλακτικὲς στ' ἀστεῖα του.

Ἐπαυσε νὰ εἶνε ἐπιθυμητός· ἄρχιζαν νὰ τὸν φοβοῦνται. Μιὰ μέρα φανερό ἐγινε ὅτι ὁ Σιγαλίωv ἐξοῦσε τὴν τελευταία του στροφή.

Ὁ θάνατός του ὑπῆρξε ὠραῖος.

Εἶπε μὲ τόνο θλιβερῆς μεγαλοπρέπειας, ὅπως ἀρμύζει στίς ὑπερτάτες ἐκμυστηρεύσεις :

«Ὅταν ἤμουν πολὺ νέος, πρὶν γνωρίσω τὸ προορισμό μου . . . ἓνα βιβλίον . . . ἓνα βιβλιαράκι . . . ὦχ ! μὲ ψευδώνυμο . . . μερικοὶ στίχοι . . . τριάντα σαράντα ἴσως . . . συγχωράτε με !»

Αὐτὴ ἡ συγκινητικὴ ἐξομολόγησις ἐτάραξε τὶς παρατυχάμενες καρδιές. οἱ γυναῖκες κλαίγανε· μερικοὶ νέοι σφίγγανε τὰ χέρια τους μὲ πυρετό.

Ὁ Σιγαλίωv ἐπανέλαβε :

«Συγχωράτε με ! . . . Ἀλλὰ πρὸ παντός ζῆτε ! Ζῆτε τὸ ποίημα τῆς ζωῆς !»

Τὸν ἄκουσαν ἀκόμη νὰ ψιθυρίζει πάνω στὸ παραλύρημα τῆς τελευταίας στιγμῆς.

— « Πευθαίνω πνιγμένος ἀπὸ τὶς ἰδέες !»

MET. B. K. Π.

REMY DE GOURMONT

ΓΝΩΜΕΣ ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΗΣ (*)

Ὁ καλλιτέχνης εἶνε ὁ δημιουργὸς τῶν ὠραίων πραγμάτων.

Σκοπὸς τῆς τέχνης εἶναι νὰ φανερώνη τὴν τέχνην καὶ νὰ κρύβη τὸν καλλιτέχνην.

Κριτικὸς εἶν' ἐκεῖνος ποὺ ἐκφράζει μὲ τρόπο διαφορετικὸ εἴτε μὲ νέο ὕλικὸ τὴν ἐντύπωσιν ποὺ τὰ ὠραῖα πράγματα τοῦ προξενοῦν.

Ἡ ὑψηλότερη ὅπως κ' ἡ χαμηλότερη μορφή τῆς κριτικῆς εἶν' ἓνα εἶδος αὐτοβιογραφίας.

Ἐκεῖνοι ποὺ ἀποδίδουν ἄσκημες ἔννοιες σὲ ὠραῖα πράγματα εἶνε διεφθαρμένοι χωρὶς νὰ εἶνε καὶ συμπαθητικοί. Αὐτό εἶνε σφάλμα.

Ἐκεῖνοι ποὺ ἀποδίδουν ὠραῖες ἔννοιες σὲ ὁμορφα πράγματα εἶνε

(*) Πρόλογος τοῦ βιβλίου «Ἡ Εἰκόνα τοῦ Ντόριαν Γκρέυ» τοῦ Ὁσκάρ Οὐάιλδ.

οἱ ἀνεπτυγμένοι· γι' αὐτοὺς ὑπάρχει ἐλπίδα. Εἶνε οἱ ἐκλεχτοί· γι' αὐτοὺς τὰ ὠραῖα πράγματα σημαίνουν μόνον Ὅμορφιά.

Δὲν ὑπάρχουν ἠθικὰ ἢ ἀνῆθικα βιβλία. Ὑπάρχουν μόνο κακογραμμένα καὶ καλογραμμένα βιβλία. Αὐτὸ εἶνε ὅλο.

Ἡ ἀποστροφή τοῦ δέκατου ἔννατου αἰῶνα γιὰ τὸν Ρεαλισμὸ εἶνε ἡ λύσσα τοῦ Κάλιβαν βλέποντας τὴν ἴδια του μορφή μέσα σὲ καθρέφτη.

Ἡ ἀποστροφή τοῦ δέκατου ἔννατου αἰῶνα γιὰ τὸν Ρωμαντισμὸ εἶνε ἡ λύσσα τοῦ Κάλιβαν μὴ βλέποντας τὴν ἴδια του μορφή μέσα σὲ καθρέφτη.

Ἡ ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ὕλικου τοῦ καλλιτέχνη, ἡ ἠθικὴ ὁμῶς τῆς τέχνης συνίσταται στὸ τέλει μεταχειρισμὰ ἐνὸς μέσου ἀτελοῦς.

Κανεὶς καλλιτέχνης δὲν ἐπιθυμεῖ ν' ἀποδείξει κάτι. Ἀκόμη καὶ τὰ πράγματα τ' ἀληθινὰ μποροῦν ν' ἀποδειχτοῦν.

Κανεὶς καλλιτέχνης δὲν ἔχει ἠθικὲς συμπάθειες. Μιὰ ἠθικὴ συμπάθεια γιὰ ἓνα καλλιτέχνη εἶνε ἀσυγχώρητο ἐξέζητημένο ὕφος.

Ὁ καλλιτέχνης ποτὲ δὲν εἶνε ἄρρωστος. Ὁ καλλιτέχνης μπορεῖ νὰ ἐκφράσει τὸ καθετί.

Ἡ σκέψις καὶ ἡ γλῶσσα εἶνε γιὰ τὸν καλλιτέχνη τὰ σύνεργα μιᾶς τέχνης.

Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία εἶνε γιὰ τὸν καλλιτέχνη τὰ ὕλικά μιᾶς τέχνης.

Ὑπὸ ἔποψιν μορφῆς ἡ τέχνη τοῦ μουσικοῦ εἶνε τὸ ὑπόδειγμα ὅλων τῶν τεχνῶν. Ὑπὸ ἔποψιν αἰσθήματος ὑπόδειγμα εἶνε τὸ ἔργον τοῦ ἠθοποιοῦ.

Κάθε τέχνη εἶνε σύγκαιρα ἐπιφάνεια καὶ σύμβολο.

Ἐκεῖνοι ποὺ τραβοῦν κάτω πρὸ τὴν ἐπιφάνεια μὲ κίνδυνόν τους τὸ κάνουν· τὸ ἴδιο κ' ἐκεῖνοι ποὺ διαβάzzουν τὸ σύμβολο.

Ἡ τέχνη καθρεφτίζει πραγματικὰ τὸ Θεατὴ καὶ ὄχι τὴ Ζωή.

Ποικιλία γνωμῶν γιὰ ἓνα ἔργο τέχνης δείχνει ὅτι τὸ ἔργο εἶνε νέο, σύνθετο, καὶ ζωτικόν.

Ὅταν οἱ κριτικοὶ διαφωνοῦν ὁ καλλιτέχνης βρίσκεται σὲ ἄρμονία μὲ τὸν ἑαυτό του.

Μποροῦμε νὰ συγχωρέσουμε ἓναν ἄνθρωπὸ ποὺ ἔφτιαξε ἓνα χρήσιμο πρᾶγμα ἐνὸσο ὁ ἴδιος δὲν τὸ θαυμάζει. Ἡ μόνη συγγνώμη γιὰ τὸ φταίσιμο ἐνὸς ἀχρήστου πρᾶγματος ἐγκεῖται στὸν ἀπεριόριστο θαυμασμὸ ποὺ τρέφει κανεὶς γι' αὐτό.

Σ. ΣΚΙΠΗ : ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΘΕΟΙ

Ἡ πτώση ἐκείνου πού κατέχει μέσα στους κύκλους τῆς ζωῆς μιὰ θέση ξεχωριστή, ἀποτυπώνει πάντα τὴ σφραγίδα του πάνω στην ἀνθρώπινη σκέψη. Ὅσο πλέον ξεχωριστή ἡ θέση πού κατέχει καὶ ὅσο τραγικότερη εἶναι ἡ πτώση, τόσο μεγαλύτερη ἡ παραγόμενη ἐντύπωση. Ὅχι, βέβαια, ὅτι αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος θλίψη γιὰ τὴν κατάπτωση αὐτή, ἀφοῦ τότε μόνον θλίβεται ὅταν σκεφθεῖ, ὅτι ὁ πόνος τοῦ ἄλλου εἰμποροῦσε νὰ εἶναι καὶ πόνος δικός του, καὶ σὲ μερικές μεγάλες περιστάσεις ξεύρει ὁ θεατὴς ὅτι δὲν εἰμπορεῖ νὰ καταλάβει τὴ θέση τῶν προσώπων πού πάσχουν. Ἀπλῶς παρατηρητὴς, βρίσκει ἓνα σημεῖο πραγματικὸ γιὰ νὰ στηρίξει στὴν πρωτόγονη ἐκδήλωση τῆς ἠθικῆς του συγκίνησης, τὰ συμπτώματα τῶν συμπαθητικῶν αἰσθημάτων του, καὶ χειροκροτεῖ μὲ ὅλη τὴν ἐνθουσιώδη αἰσθανικότητα μικροῦ παιδιοῦ, διότι ἡ ἀλλαγὴ αὐτῆ τῶν συμβόλων (γιατὶ μόνον ὑπὸ τὴν συμβολικὴν μορφήν ἀναπαραστάζουν τὸν κόσμον οἱ πρωτόγονες ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς μας) συγκινεῖ τὴν ἀφελῆ σκέψη τῶν λαῶν, ἐνῶ ὁ ποιητὴς ἀπὸ ψυχόρητο μεγαλεῖο ξετρελλαίνεται μπροστὰ σ' ἓνα πρᾶγμα πραγματικὰ ὠραῖο καὶ δυνατὸ, κ' αἰσθάνεται ὅλη τὴν ὑπεράφθον ἠθικὴ ἔξαρση πού τοῦ χρειάζεται γιὰ νὰ συλλάβει καὶ νὰ ὑποτάξει τὸ νόημα τῆς χαρούμενης ἐπιστήμης.

Ἡ μεταφυσική, πού παρουσιάζεται ἀπὸ τὶς παναρχαίες ἐποποιεῖς ὡς πρώτη ἐκδήλωση τῆς ἀσημάτιστης πρωτόγονης ζωῆς εἶναι ἡ κρυμμένη ἐνέργεια μέσα στὸ πρωτόπλασμα τοῦ συμβόλου, μὲ τὸ ὁποῖον συγχίζεται πολλές φορές. Καὶ ἡ μεταφυσικὴ αὐτή, βοηθημένη ἀπὸ τὴν ἀμέσως ὑστερότερη φυσικὴ ἀντίληψη τοῦ κόσμου, ἔδωσε ἀπὸ τὴν ἀρχαιότερη Ἑλληνικὴ σκέψη τὸ προαίσθημα τῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων τῶν πραγμάτων, τῶν ἀείρων καὶ ἀεινῶν μεταβολῶν πού συμβαίνουν μέσα στὴ φύση, τὸν ἐξακολουθητικὸν ἀγῶνα τοῦ νεωτέρου πρὸς τὸ παλαιότερον, τοῦ θεῖου πρὸς τὸ θεῖον.

Ἡ πάλι πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἡ πτώση τῶν θεῶν περισσότερο καθε ἄλλον προξενοῦν ἐντύπωση. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ὄρφικο - ἐσατολογικοῦ μυστικισμοῦ καὶ τῆς ὄρφικο - ραψωδικῆς θεογονίας, ἀπὸ μιὰ ἐποχὴ πού κατὰ γνωρίζουμε σήμερον γι αὐτήν, ἀπὸ τότε, ἡ σύγκρουση τοῦ θεῖου πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἡ νίκη τοῦ ἐνὸς εἰς βλάβην τοῦ ἄλλου φανερῶνται ἀπλόχωρη καὶ δυνατῆ. Ὑστερότερα, ἡ πτώση αὐτὴ ἔγινε σύμφωνα μὲ ὄρισμένους κανόνες γιὰ νὰ ἐκφράσει ὄρισμένα σύμβολα. Γιατὶ ὅλη αὐτὴ ἡ ἀλληγορία τῶν θεῶν μεταλλαγῶν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἄμεση παρατήρηση τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀντικρούει, ὅτι ἐκεῖνο πού ξενιᾶ γιὰ τὴ ζωὴ, δανεῖζεται τὸ φῶς του ἀπ' ὅσα πεθαίνουν. Εἶναι αὐτὴ ἡ ψυχὴ τοῦ Προμηθεῖα, πού ὀδηγημένος ἀπὸ τὰ κρυφὰ νοήματα τῶν αἰώνιων ταλαντεύσεων τῆς «Μοίρας», προφήτησε ἀληθινά, τὴν τελικὴ λύση τῆς Ὀλύμπιας κωμωδίας πού θὰ παιζόνταν μπροστὰ στὰ ἐκκλησιαστικὰ μάτια τοῦ κόσμου, δίχως νὰ τοὺς φέρει τὸ φόβο καὶ τὸν ἔλεο

ἀλλὰ κάποιες πλατύτερες ἀντιλήψεις γιὰ μιὰ ζωὴ, πού θὰ εἶταν καλλίτερα νὰ τὴ ζοῦσαν, ἀντιλήψεις πού παρέλυσαν γλήγορα, ὅπως τὰ νεῦρα ὑστερα ἀπὸ μιὰ ἡδονικὴ ὑπερένταση, κ' ἐχαμήλωσαν τὴ σκέψη σ' ἓνα ἐπίπεδο, ὅπου ἐκκυριάρχησε κάθε ταπεινὸ καὶ ἀδύνατο σπέρμα.

Εἶναι μοιραῖον, ὅλος αὐτὸς ὁ ἀγῶνας, πού στηρίζεται στὸ ἀρχέγονο ὄνειρο νὰ ἐπαναλαμβάνεται κάθε τόσο, γιὰ νὰ ἔχουμε τὴν ἀδιάκοπη ἐξακολούθηση τοῦ εἶδους ἐκείνου τῆς κυματώδους κ' αἰώνιας μυστικιστικῆς ἀθανασίας.

Θυμᾶμαι στὰ μελαγχολικὰ ἀπομνημόνευμα τοῦ Ρομουνικοῦ φθινόπωρου στὸν κάμπο, τὸ πέρασμα τῶν Ἀτσιγγανῶν, ἀνάμεσα σ' ἄλλα εὐγενικὰ συντρίμματα τῶν τρανῶν παραδόξων πού ἀναθιμᾶται κανεὶς σὲ μιὰ ἀπὸ ἐκείνες τίς σπάνιες στιγμῆς, ὅπου ἀγκαλιάζουμε τὴ ζωὴ μὲ ὅλη τὴ σοβαρότητα, ἴσως, γιὰ τὴ θὰ ποθοῦσαμε τὸ ἐναντίον, καὶ ζυπνάει μέσα μας σὰ μιὰ προφητικὴ σύλληψη τῆς ζωικῆς σύνθεσης, ἐνῶ τὸ βλέμμα μὲ τὴν ὑπερφυσικὴ δύναμη τῆς διπλῆς ἀχτιβολίας του κυττάζει τὰ πράγματα στὴ δυαδικὴ ὑπόστασή τους, τὴ συγκεχυμένη καὶ μεταφορικὴ, καὶ συλλαμβάνει ὅλη τὴν τραγικότητα τῶν ἀντιφάσεων.

Τὸ πέρασμά τους στὶς σιονισμένους στράτες, τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ πάνω στὰ κάρρα μὲ τὴν ψάδινη στέγη εἶχε καὶ τὸ ὄνειρῶδες σὰν τὸ μυστήριο, τὸ ἀσύλληπτο σὰν τὴν ὄπτασι, τὸ ἐκκλησιαστικὸ σὰν τὸ θαῦμα.

Συνεσταλμένοι μαζὺ καὶ ὑπερήφανοι, πλημμυρισμένοι ἀπὸ ἐγωισμό καὶ πλοῖσοι ἀπὸ καταφρόνια καὶ μίσος γιὰ μᾶς, χαμηλώνουν τὸ βλέμμα σὲ ὅλα τὰ πράγματα καὶ ἀναγκάζουν τὴ φύση νὰ τοὺς φανερώσει ὅλες τίς δυνάμεις τῆς καὶ τὰ βαθύτερα μυστήρια τῆς. Τὴν βιάζουν, ὅλα τὰ κρύφια καὶ τ' ἀόρατα νὰ τὰ τοποθετήσει στὴ σφαῖρα τοῦ φωτός καὶ τοῦ ὄρατου καὶ ὅ,τι γίνεται ὄρατὸ τὸ μεταφράζουν σὲ μελωδία. Καὶ τότε ἐκστατικοί, σὰν ὄνειρομάντιδες, ἐκφράζονται ἐκεῖνο πού συμβαίνει μέσα στὴν ἐσώτερη θέση τῆς φύσης καὶ ὀρχοῦνται σ' ἓνα σύνθετο ρυθμὸ ἀπὸ ἐκπληξη καὶ χαρὰ γιὰ ὅ,τι μαθαίνουν. Καὶ αὐτὸς ὁ ρυθμὸς τῶν κινήσεων, ἔχει μιὰ νοημοσύνη ὑπερκόσμου καὶ λαχταριστῆ, μιὰ ἔξαρση ἀείρωσ θριαμβευτικῆ. Ἡ μελωδία, δεμένη σφιχτὰ μὲ τὴν ὀργαστικὴ ἔλξη τοῦ ὀρχητικῶν ρυθμοῦ, δημιουργοῦν μιὰ φωτεινὴ σφαῖρα, πού μοιράζεται σὲ χιλιάδες μικρότερες σφαῖρες ἀπὸ ιδέες καὶ εἰκόνας. Νομίζει κανεὶς, στὴν ἀρχή, ὅτι ἔχει μπρὸς τὰ μάτια του μιὰ μελαγχολικὴ ὄπτασι, ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ τινάζει πάνωθ' του τὸ ὄνειρο καὶ βλέπει, νὰ συμπυκνώνεται πρᾶγματικότερη, γι' αὐτὸ καὶ πλέον ἥρωικῆ, μιὰ ζωὴ νέα, δίχως ἀναστολές, ὥστε νὰ δύναται ἡ θέλησή μας ἐλεύθερη νὰ ξανοίξει ἓνα δρόμο γεμάτο ἀπόλαυση εὐγενική, πού τελειώνει ἀναγκαῖως σὲ μιὰ ὠραία καταστροφή.

Τότε, μπροστὰ σὲ φύσεις παρόμοιες ξεμαθαίνομε ἐκεῖνο πού διδαχθήκαμε, τὸ μέτρο τῶν κινήσεων τῆς ζωῆς πού ἐφυλάγαμε καλλίτερα ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, μὲ ὅλη τὴν ἀταβιστικὴ λύπη πού αἰσθανόμεθα, ὅμως, τὸ ἀφίνομε καὶ πέφτει ἀπὸ τὰ χέρια μας, ὅ,τι ἐθεωροῦσαμε ἠθικὸ, ἐπομένως, καὶ νόμιμο, ὅ,τι ἐπιστεῖαμε ἀσάλευτο, ὅλα ἀρχίζουν νὰ κλονίζονται, δὲν εἰμποροῦμε νὰ ἀναγνωρίσουμε πλέον τὴ σημασίαν τῶν παλαιῶν χρωμάτων, ὅλη ἡ ἰσορροπία τῆς ζωῆς πού ἐσηθηθίσαμε νὰ ζοῦμε ἐξευτελλίζεται, κάθε τι μιλάει γλῶσσα

άσυνήθιστη φανερόντας νέους διανοητικούς κόσμους και όλοι έμείς βρισκό-
 μεθα σε μιá κατάσταση έκστασης και τρόμου και μās έρχεται ν' αντιτάξουμε
 σε αυτό τó άσυνήθιστο φαινόμενο την έκτηδένηση του έαυτού μας. 'Υπάρ-
 χουνε στιγμές, όπου αντίκειν σε τέτοια θεάματα, μεταμορφωμένοι σε πλάσματα
 τραγικά, άναρωτιούμαστε μήπως ή ήθικη δύναμη της άριστοκρατικής Κοινό-
 τητας, ποθει, μολονότι φοβάται να συντύχει για μιá φορά τουλάχιστο στον
 καθηφορικό της δρόμο τόν πραγματικόν έαυτό της, με τόν όποϊον θά είμ-
 πορούσε να διασκεδάσει, γιατί θά εύρισκε στη μεγαλοπρέπειά του, κάτι τó
 άγήθικο. Γι' αυτό, ίσως, αισθανόμεθα άπέναντι σ' αυτές τις χαριτωμένες σατα-
 νικές φύσεις, ένα φόβο ιερό, ίσως, έπειδή νομίζουμε ότι μās φανερόνουν όχι
 πλέον ειδώλα φευγάλα, αλλά τόν πραγματικό δρόμο πού μās ύπολείπεται να
 περάσουμε δείχνοντάς μας όλη τή μάταιη προσπάθεια τών ανθρώπινων όντων
 στο άνέβασμα τών διάφανων κορυφών, όπου θαρρούμε ότι πνέει ένα πνεύμα
 γαλήνιο και γεμάτο χαρά. Φοβούμεθα, γιατί έχουμε τή βεβαιότητα, ότι δεν
 είμεθα τόσον ήρωϊκοί για να ζήσουμε άκριβώς αυτή την τελική προσπάθεια
 άφου πάντοτε μās διαφεύγει ή όριστική νίκη τών σχεδίων πού όνειρεύεται ή
 ανθρώπινη σκέψη. Κ' έτσι, ύστερα από μιá υπέρτερη εκδήλωση της Τσιγγά-
 νικης φύσης πού μεταγγίζεται με τή θαυμασιότερη μεταδοτικότητα στη δική
 μας φύση σάν ένας ακατάβλητος Δισταγμός, ύστερα από μιá μεγαλοφυγή έπι-
 σκόπηση της ζωής, όπου γινόμεθα δυνατοί εναντίον της προηγούμενης δύνα-
 μής μας και βλέπουμε όλη την κατάπτωση του άγώνα μας, την υπεράν-
 θρωπη σημασία πού εδώσαμε στη νίκη μās καταλαμβάνει ό πόθος να έγ-
 καταλείψουμε τις χιονισμένες ψηλωσιές, αποφεύγοντας τ' άξεπλήρωτα χρέη
 και την άδιάκοπη ζωϊκή ένταση, για την τρυφερή λαχτόρα της γής, την
 φαινομενικά κοινή εύτυχία.

Είνα καιρός, ύστερα από αυτό τó συνθετικό νόημα πού μās δίνει
 ή διπλή φύση τών «Τσιγγανόθεων» του κ. Σκίτη, να εισχωρήσουμε στο
 έργο για να ιδούμε τί έργασία έγινε.

Πολλές φορές έσκέφθηκα, γιατί ό ποιητής μεταχειρίστηκε την πτώση
 τών Όλυμπίων, και τί θέλουν εκεί μέσα οι Τσιγγανοί. Άλλά σε όσα ρω-
 τήματα υπέβαλα στον έαυτό μου ή αδύνατη σκέψη μου δεν είμπορούσε
 να συμφωνήσει ότι αυτό ή εκείνο παραδέχτηκε. Γι' αυτό στο ύστερο, δέχτηκα
 ότι καμμιά αντίληψη της ζωής δεν τόν ανάγκασε να πάρει τó θέμα αυτό,
 Είμπορούσε να ναυα αυτό καθώς και ένα άλλο όποιοδήποτε θέμα. Τό προτί-
 μησε ίσως, γιατί έπεισοδιακώς είταν ενδιαφέρον χωρίς να λογαριάσει από
 τή μιá μεριά τί άποτελέσματα είμπορούσε να έχει ή πτώση τών Όλυμπίων
 μέσα σε μιá νεότητα βουτηγμένη στο Χριστιανισμό— και σε τί Χριστιανι-
 σμό και από την άλλη ή επίπολαιη μελέτη της Τσιγγάνικης φύσης. Και όχι
 μόνον, έτσι, καθώς είταν άπαρασκευός, άπέτυχε στη σύλληψη, αλλά και στις
 λεπτομέρειες παρουσιάζει την ίδια αδυναμία. Οι θεοί του ύποφέρουν, όχι
 πλέον σάν θεοί άλλ' ούτε ως άνθρωποι. Πρέπει, για να σταματήσουμε στο
 ανθρώπινο έπίπεδο, όταν ή βία τών νόμων της ζωής, μās προκαλεί και
 ζητά να μās καταβάλλει, να έπεμβαίνει ή αθέηπαρχτη βιοτική όρμη μας
 και ν' αντιδρά με όλες τις δυνάμεις της. "Οχι βέβαια, ότι θά λείψει ό
 πόνος, άλλ' αυτή την κραυγή του πόνου να προσπαθούμε να τή στρέψουμε
 σε περηφάνεια και μίσος πού καταλήγουν σε μιá άπέραντη καλωσύνη—ή

ψυχή να φωτίζει τόν πόνο.—γιατί δεν ύπάρχει θαυμασιότερο πράγμα από
 τόν πόνο πού είναι γεμάτος σκέψη.

"Αν λοιπόν, στέκουμε έκστατικοί μπροστά στον άνθρωπο τή στιγμή
 πού τόν καταβάλλει κάποια βία έξωτερική και μέσα στο παραπόνό του,
 στη θλιβερή θεά της είμαρμένης του, συλλαμβάνουμε την περηφάνεια της
 συνείδησης του δυνατού, ό,τι στεφανώνει τόν άκρατο πόνο και μās κάνει να
 αισθανόμεθα βαθύτερα και όραιότερα τή θετική εξέλιξη της ζωής, πόσο μάλ-
 λον, πέπει να ζητάμε κάτι πολú δυνατώτερο από τó θεϊον, εις τó όποϊον
 συνηθίσαμε να μεταβιβάζουμε σε μεγαλύτερη κλίμακα τά δικά μας συναι-
 σθήματα.

Κι' όμως, όπως τόν 'Απόλλωνα του κ. Σκίτη, έτσι, και τόν Δία του τόν
 καταβάλλει ή μελαγχολία. "Ολες τις συγκινήσεις, και τούς συλλογισμούς, όλα
 τά όνειρα και όλη την όρμη της ψυχής του και όλη τή δράση της σκέψης
 του, τά συναθροίζει ό ποιητής και τά ταξινομεί για να έτοιμάσει όχι βέβαια
 τó «ύπέρροχον» σε όποιαδήποτε μορφή κι' άν ήθελε να τó παρουσιάσει, αλλά
 μιá άπλη παράκληση, γεροντική, του Δία στον καυκάσιον ήρωα να του στεί-
 λει τó θάνατο. 'Ενώ, έμεις, θά περιμέναμε να τόν ιδούμε να πλανιέται ανά-
 μεσα στις βαθυές σκέψεις και στα πολυσύνθετα θεάματα πού θυμίζουν σε
 ό,τι ζει την τελική του ύποχρέωση και τó έτοιμάζουν, σά μέσα σ' ένα κα-
 θαρτήριο, για να ξεπλερώσει τά ύστερα χρέη, θά περιμέναμε να πάσχει
 γαλήνια κάτω από τó Νόμο της 'Οδύνης για να μεταμορφωθεί και να έρθει
 πλησιέστερα στα όντα πού τά συνέλαβεν ή γυναίκα και να είπει στον κόσμο
 θαρρετά, Έρχομαι σιμά σας όχι πλέον σάν θεός σας άλλ' όμοιος σας με-
 ταμορφωμένος από τόν άγιο πόνο, άφου έζησα όλη τή δύναμη του όραιου,
 όχι πλέον σάν θρησκεία, αλλά σάν ζωή πλατειά, μαρτυρική, άξιοσέβαστη,
 γι' αυτό, ίσως, και άπολύτως τραγική.

Ό χαρούμενος αυτός γυρισμός της θεϊας φύσης του ανθρώπου, πού
 έρχεται σάν έπιβεβαίωση της ζωής μας, ύστερα από μιá σειρά προβληματι-
 κών συλλογισμών και ύστερα από μιá γερή άπόκτηση θάρρους, κάμνει τόν
 άνθρωπο ν' αγαπήσει τή ζωή στην πραγματικότερη μορφή της, να γίνει από
 ανάγκη πραγματικότερος και ή χαρά πού θά αισθανθεί μπροστά στις νέες
 αισθητικές όρμές, θά τόν παρηγορήσει για τή συμφορά πού έσώριασαν
 έπάνω του οι άποστρεβλωτικές συγκινήσεις τών ήθικών έννοιών.

Την ίδια τύχη με τούς θεούς εύρηκε και ή ιδέα τών 'Ατσιγγανων. Τούς
 βλέπουμε ταπεινωμένους, έρμαια του πρώτου σύννεφου, εκεί πού θά περι-
 μέναμε, όχι βέβαια, να μās ξεφωνήσουν λόγους και προφητικούς, γιατί τότε
 άλλοίμονο! αλλά κατ' έξοχην ανθρώπους να πλησιάζουν την ψυχή της άρι-
 στοκρατικής Κοινότητας πού άνάφερα παραπάνω, και να ρωτήσουν πού βρισ-
 κόμεθα έμεις πού ύποφέρουμε σάν και δαύτους. Να μās παρατηρήσουν στο
 μέτωπο καλά, και να μās γνωρίσουν στο ό,τι σφραγίδα της εύτυχίας μας θά
 παρομοιάζει με τή δική τους εύτυχία, τó μέτρο του πόνου μας να τούς φανε-
 ρώσει τή χαρά μας και να μās γνωρίσουν από την έντύπωση πού θά προξε-
 νήσει έπάνω μας ή παρηγορία πού θά μās φέρουν.

Αυτή, μου φαίνεται, ότι έπρεπε να είναι ή Τσιγγάνικη φωνή της
 Τέχνης του κ. Σκίτη να μās φέρνει, δηλαδή, άνάμεσα από μιá επαναληπτι-
 κή σειρά συναισθημάτων σ' ένα άλλο κόσμο, κ' εκεί πέρα, μπροστά στο Φώς
 και την 'Αγάπη, να μās υποβάλλει σ' ένα μεγάλο καθαρισμό τó μυστηριώδικο
 και έλεητικό χέρι του τέχνητη. Κάτι παρόμοιο με τά μυστήρια της 'Ελευ-

συνας, όπου, ύστερα από την περιδιάβαση του ανθρώπου σε μία διαδοχική σειρά σκοτεινών έντυπώσεων, που εικονίζονταν ή αφηρημένη ουσία της ζωής —ή ήθικη φύση— και όπου ο κατηγορούμενος έβιάζετο να εγκαταλείψει την ψυχή του σε ένα είδος φοβερού ιδεαλισμού, έφθανε τελευταία καταβλημένος, ίσως, κατάντικρυ στο σύμβολο που κλείνει μέσα του την αρμονία της συγκεκριμένης ζωής— την ανήθικη φύση.

Αλλά, ή ποίηση του κ. Σκίτη δεν εμπορεί να δώσει το ζητούμενο, γιατί μόλις έχει συλλάβει το φιλοσοφικό σπέρμα. Ο στίχος του είναι μάλλον μία κατάσταση ψυχής παρά ένα διανοητικό φαινόμενο. Του λείπει ή κυρίαρχη ιδέα, και όταν δεν υπάρχει αυτή σε ένα έργο, είναι αδύνατο στον τεχνίτη να προχωρήσει σταθερά για να προβεί από τα αισθήματα, τις επιθυμίες, και τις έντυπώσεις, που βρίσκονται αναλυμένα μέσα του, στην ολική σύνθεση. Είναι ή στιγμή, ακριβώς, όπου ο δημιουργός επιβάλλει στην έσωτερική διαίρεση, να χρησιμοποιήσει όλες τις δυνάμεις της ψυχής του. Γίνονται, δηλαδή, μία εργασία από την περιφέρεια προς το κέντρο.

Ο κ. Σκίτης, όμως, συνέβηκε να γεννηθεί μ' ένα σύνολο από αξίες, που βρίσκονται άπροσδιόριστες μέσα του και παρουσιάζεται σήμερα σε μία μορφή συγχισμένη, επειδή μεταφράζει ακόμα τις γύρω του έντυπώσεις, και δέχεται την έξωτερική πίεση των φαινομένων της ζωής, δίχως να την ισορροπεί με μία δυνατή διανοητική προσπάθεια. Πιστεύω, ότι, σιγά σιγά θα επιβάλλει στον εαυτό του ν' αποκαλύψει και να μεταμορφώσει την γύρω κατάσταση της φύσης και τότε θα συμβεί ότι λίγο λίγο θα συντελείται μία έσωτερική ανάλυση, που θα διακρίνει καθαρά τη δύναμη της έσωτερικής δράσης και τότε αντί να είναι άπλωσ ό δέκτης των έξωτερικών έντυπώσεων, θα είναι δημιουργός, θα κατορθώνει να ανακαλύπτει και να βάνει σε τάξη τις αξίες που είναι χαμένες μέσα στο συγχισμένο σύνολο.

Αποτέλεσμα αυτής της ψυχολογικής κατάστασης του κ. Σκίτη είναι ή έλλειψη ενότητας την έντυπωση, ή έλλειψη συνολικού αποτελέσματος, που παρατηρείται στους «Τσιγγανόθεους» σε τέτοιο σημείο, ώστε, να νομίζει κανείς ότι διαβάζει μία συλλογή από λυρικά τραγούδια, που εκτός της μορφής, δόν έχουν καμιά έσωτερική σχέση αναμεταξύ τους.

Τα κενά που βλέπει ο θεατής είναι αποτέλεσμα ενός υπερβολικού υποκειμενισμού. Ο κ. Σκίτης μέσα του συμπληρώνει αυτά τα κενά, κ' έτσι, αναπαράστανε στα μάτια του το έργο συνολικό, ενώ έμεις πραγματικώς δεν εμπορούμε να βλέπουμε κάτι στο προηγούμενο για να εδρεί τη συνέχειά του άναγκαίως στο έπόμενο. Έπειδή, το νόημα σταματά άπτομα και τελείως, δεν άφνει καμιά λαθραία συνέχεια, ούτως ώστε να διευθυνθούμε στο άκόλουθο άσφαλως.

Θυμάμαι που είδα κάποτε στον τοίχο μιας Αιγυπτιακής Νεκρόπολης δυό καλογραμμένες, όπωσδήποτε, παραστάσεις. Έδωθε μία γυναίκα στεφανώνει ένα δαμάλι και το έτοιμάζει για θυσία, παρέκει, βλέπουμε το δαμάλι άνάσσει με την κοιλιά άνοιγμένη. Και άμέσως, άθελα, το μάτι από τη στιγμή του στεφανώματος βλέπει, όχι πλέον σε σημεία, αλλά σε μυστικές έντυπώσεις, όλη την τελετή της θυσίας να προχωρεί στο ιερό, άκούει, εμπορούμε να πούμε, τους ψαλμούς, τον ύμνο, που άνατείνει ή μυστικιστική ζωή των γύρω ανθρώπων, βλέπει το κοφτερό μαχαίρι που καίει τα μάτια, όσπου φθάνουμε στο σφαγμένο δαμάλι. Άμέσως, ού να είταν το φυσικότερο πράγμα, έσυλλάβαμε την έντύπωση ενός άρτιου συνδυετικού κρίκου, που μάς

δένει από το προηγούμενο νόημα της άποτελεστικής τέχνης στο άμέσως άκόλουθο. Πράγμα, που, θα το όμολογήσουμε, ότι δεν συμβαίνει με τους «Τσιγγανόθεους» του κ. Σκίτη.

Εγώ θέλω να έλπίζω ότι θα κατορθώσει ν' άρνηθει κάπως το άμετρο έγώ του, γιατί από αυτή την κατ' επιφάνεια σκλησιά θα έβγει ή πραγματική έλευθερία, άφου ύστερα από ένα τόσο μεγάλο κατορθωμα θα εμπορέσει να εξαπλωθεί μέσα στη ζωή δυνατότερος και πλέον συγκαταητός. Και τότε, αντί να λαμβάνει τον τύπο που του χρειάζεται σε μία σφαίρα περιορισμένη θα προτιμά να ρίχνει το βλέμμα του στα δίχως τέλος κυματίσματα της Αιωνιότητας και θα περιλαμβάνει άσυναίσθητως όλα τα πράγματα.

Ύστερα, από ένα τέτοιο βλέμμα, θα έχει το δικαίωμα να σφαλίξει τα μάτια του και θ' άντικρύσει την ποίηση άγνή σαν την έρωτεμένη γυναίκα, που έφθασεν ή καλλονή της στο τελειότερο σημείο και άπλώνει χαμογελώντας έκστατικά, στη συνταραγμένη από τα γονιμοποιητικά ένστικτα ματιά του άντρα της, όλες τις άξετιμήτες καρπούλες των θησαυρών της.

Ίσως, να βρεθούμε ξαφνικά σε μία τέτοια εύθυμη στιγμή άγνότητας γιατί μου φαίνεται ότι ο κ. Σκίτης έχει όλη την εύθυμη ένταση να ξεχυθεί μέσα στο ώραϊον και δεν μοιάζει εκείνους που βγαίνουν σε άναζητηση της άλήθειας και μελετούνε μονάχα το σκελετό της ζωής και γι' αυτό δεν τους άγγίζει καμιά υπέρροχη έμπνευση, καμιά σκέψη ήδονική, και, μένουν τυφλοί μπροστά στη λαχταριστή κι' έναρμόνια σάρκα που σπαράζει γόνιμη, γεμάτη αίμα και όμορφιά που ξετρελλάινει. Δεν μοιάζει εκείνους που μετρούν με το διαβήτη την Άρμονία και μάς παρουσιάζουν το Ωραϊο σε μία δειλή παράσταση από άριθμούς άρτιους και περιττούς, ενώ άποσυνθέτουν το παγκόσμιο νόημα της ζωής, σκοτώνοντας κάθε σπέρμα πραγματικότητας που είναι άχόρταγη για χρώματα, ήχους, μορφές και γίνονται οι ίδιοι νεκροθάφται της άγνοιας ψυχής τους χωρίς να σκεφθούν καθόλου με πολύ κριτήριο θάβρουν την άλήθεια και με τί θάρρος καταφεύγουνε στον ώραϊοκτόνο ιδεαλισμό.

Χρειάζομεθα ένα βάλαμο για τους πόνους της σημερινής ζωής, και τί μάς ενδιαφέρει για το φως της άθρην, άφου γνωρίζουμε ότι ή ζωή μοιάζει το ρόδο, που τη στιγμή όπου λάμπει απ' όμορφιά ξεφυλλίζεται, τον καρπό που είναι γλυκύτατος όταν ώριμάζει και πέφτει βαρύνά από τους κυρτωμένους κλώνους και άποσυντίθεται μέσα στα σκούπια, τη γυναίκα που άρχίζει να γεράζει ακριβώς τη στιγμή όπου ή πλαστικότητα των γραμμών τις πλησιάζει το τέλειο, και την ξεχνάμε μαζί με τ' άλλα άχρηστα πράγματα. Νά, πώς εγκαταλείπουμε κουρέλλι, κουρέλλι το θλιβερό μανδύα της ζωής, αλλά υπολείπεται μία μεγάλη χαρά για εκείνους που βλέπουν το ώραϊον— ή άγάτη του ήλιου— και μία μεγάλη εύτυχία για την όρμη της νεότητας— ή γυναίκα— άς τ' άπολαύσουμε, κι' αν θέλουμε κάποτε, άς μεταφέρουμε, σε νοήματα σημεία τις υπέρρογες έντυπώσεις που μάς δίνει ή αιωνία όμορφιά της χαράς. Έτσι, και θα ζήσουμε στη διάπλαση ζωή, και άνεπαισθήτως θα δώσουμε έργα όσο το δυνατό τελειότερα: και μήπως θα είναι μικρότερος ό ήρωϊσμός μας, όταν φθειρόμεθα εν έπιγνώσει και εναντίον της φθοράς που γνωρίζουμε ότι είναι άναπόφευκτη και γι' αυτό τραγικότερη, προτάσσουμε σχεδόν άμέριμα τα ώραϊα γλέντια της νεότητας.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΖΕΡΒΟΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Ένας συγγραφέας, ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης— απέθανε και απέθανε εις τὸ νησί του, εις τὸ ἴδιον ἐρημικὸ νησί, εις τὸ ὅποιον ἐγεννήθη καὶ τὸ ὅποιον ἐδόξασε. Διότι ὁ Παπαδιαμάντης ἦτο μιὰ δόξα, δόξα ἀδιαφιλονίκητη σχεδόν, ἀλλὰ παράξενη καὶ παρεξηγημένη. Καὶ εἶνε ἄρκετὰ παράξενο φαινόμενο, τὸ ὅτι ἕνας συγγραφεὺς, τὸν ὅποιον οἱ σύγχρονοὶ του, αὐτοὶ ἔλοι οἱ ἐκλεκτοὶ νὰ ποῦμε τῆς τέχνης παραδέχονται ὡς μίαν κορυφὴν τοῦ νεοελληνικοῦ διηγήματος, δὲν κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσει σὲ τῆμα τὰ ἔργα του. Καὶ αὐτὸ τὸ παράξενο φαινόμενο μόνον ἢ ἀστάθεια καὶ ὁ ἐμαρροδισμὸς τῆς νεοελληνικῆς σκέψεως μποροῦν νὰ ἐξηγήσουν. Πάντως μιὰ ἐκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Παπαδιαμάντη εἶχε τὴ θέση της· θέση ξεχωριστὴ ἀνάμεσα στὶς διάφορες ἐκδόσεις τῶν κατασκευασμάτων τῆς νοσημένης νεοελληνικῆς σκέψεως. Τὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη ἦτο καθολοκληρικὸν ἐλληνικόν· καὶ, ἂν ἐπιρεάσθη σὲ τίποτε ἀπὸ τοὺς ξένους συγγραφεῖς ἦσαν τὰ κινήματα μόνον τῆς τέχνης τὰ ὅποια ἐν τούτοις ρυθμίζει ὅπως αὐτὸς θέλει, μετὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ διδασκάλου. Παρκαμένει πάντοτε ὁ ἀπλὸς ζωγράφος τῆς ἡρεμῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀπλότης του—ἀπλότης γενικὴ σὲ ὅλα, ἐκτὸς ἐλαχίστων σημείων, εἶναι τὸ πολυτιμώτερον στοιχεῖον τῆς τέχνης του. Ἐμείνει προσκολλημένος εἰς τὸ ἠθογραφικὸν διήγημα, ἂν καὶ ἤξερον ὅτι εἶνε ἀπὸ τὰ χαμηλότερα εἶδη τοῦ λόγου, ἀπὸ συνειδήσειν τῆς ἀξίας του. Ἐπρωτίμην νὰ μείνει κυρίαρχος τῆς τέχνης εἰς τὸ ἐπίπεδον εἰς τὸ ὅποιον ἠμποροῦσε νὰ τὴν ὀδηγήσει, καὶ νὰ δώσει ἔτσι ἄρτια ἔργα με σχετικὴν ἀξίαν, παρὰ νὰ δώσει προσπάθειαι· ἔστω καὶ ὠραίας οἱ ὁποῖαι, ὠρισμένως, θὰ ἦσαν ἀβέβαιαι καὶ ἀτελείωτες. Κι' ἔτσι ἔδωκεν ἔργα σὺν τῷ «Ὀνειρο στοῦ κύμα» εἰς τὸ ὅποιον αὐτὸς ὁ θρησκόληπτος καὶ μυστικοπαθὴς ζακνοίγεται ἀβρότατος ἠδονιστὴς, λεπτὸς ζωγράφος τοῦ γυμνοῦ, στὴν ἀφελέστερη ἴσως ἐκφραση τῆς ἡδυπάθειαι τὴν ὅποιαν ἀποδίδει μετὰ γλυκεῖαν ἀπαλότητα χρωματισμῶν, καὶ μετὰ ἐξαιρετικὴν εὐγενικότητα γραμμῶν, χωρὶς ποῦθεν νὰ εἰσχωρεῖ τίποτε βάρβαρον, τίποτε ὄχι λεπτό. Κι' ἀκόμα, ἔδωσε «Τ' ἀερικὸ στοῦ δένδρου» διήγημα μυστικοπαθὴς ποῦ προκαλεῖ τὸ ἐλαφρὸν βῆρος τοῦ ἀνεξήγητου καὶ τοῦ μυστηριώδους.— Ἀναφέραμεν ἀπὸ τὴν ἐκλεκτὴν

σειρὰ τῶν διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη δύο μόνον—κι' αὐτὰ μετὰ τὴν συντομίαν, διότι δὲν σκοπεύομε μετὰ τὸ πρόχειρον αὐτὸ σημείωμα νὰ κρίνωμεν τὸ ἔργο του. Ἄλλως τε κριτικὴ γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη εἶνε παρὰ πολὺ δύσκολος· σήμερον ποῦ τὰ ἔργα του βρίσκονται σκορπισμένα ἐδῶ κι' ἐκεῖ σὲ διάφορα ἡμερολόγια, περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες. Ὅπως ὅποτε ὅμως, καὶ τώρα, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς μετὰ κάποιαν βεβαιότητα πῶς ἕνα μέρος τῶν ἔργων τοῦ Παπαδιαμάντη θὰ ζήσει γι' ἄρκετὸ καιρὸ ὡς ντοκουμέντο ἐνὸς λογοτεχνικοῦ εἴδους τῆς ἐποχῆς μας.

ΠΡΟΧΕΙΡΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΝΙΤΣΕ ΚΑΙ ΧΑΪΚΕΛ

Ένας γερμανὸς συγγραφεὺς, ὁ κ. Βέλκερ, ἀποδείχνει σὲ τί μοιάζουν καὶ σὲ τί διαφέρουν οἱ βιολογικαὶ ἰδέαι τοῦ Χαΐκελ καὶ οἱ φιλοσοφικαὶ ἰδέαι τοῦ Νίτσε. Ἡ φιλοσοφία ἄλλωστε, τοῦ τελευταίου πέρασε ἀπὸ ποιητικὰς φάσεις, καὶ ἂν στὴν ἀρχὴ ὁ Νίτσε ἐνόμιζε ὅπως καὶ ὁ Χαΐκελ ὅτι ὁ αἰθέρας εἶναι ἡ πρώτη ὕλη τοῦ κόσμου δὲν στενωχωροῦνκε ἔπειτα ν' ἀποκαλέσῃ τὸν Χαΐκελ ἀστὸ καὶ βλάκην. Ἡ θεωρία του τῶν ἐνοστικῶν μοιάζει μετὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Δαρβίνου καὶ τοῦ Χαΐκελ καὶ ὁ «ὑπεράνθρωπος» του ἔπρεπε νὰ γεννηθῇ διὰ μέσου τῆς ἐπιλογῆς. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐπολέμησε ὕστερον τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξέλιξης καὶ τὴν θεωρίαν τῆς ἐπιλογῆς. Ἐνῶ ὁ Χαΐκελ βλέπει στὴν εὐσπλαχνίαν ἕνα ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους παράγοντας τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὁ Νίτσε τὴν καταπολεμεῖ ἐν ὀνόματι τοῦ θριάμβου τοῦ δυνατώτερου, καταπολεμεῖ ἐπίσης τὴν σύλληψιν τοῦ Χαΐκελ ὅτι δηλ. ὁ κόσμος εἶνε μιὰ ἀέννητη ἐξέλιξις τῆς ὕλης. Ὅπως ὁ Νίτσε ἔτσι καὶ ὁ Χαΐκελ ζητοῦν νὰ ἐξηγήσουν τὴν ψυχολογίαν μετὰ τὴν φυσιολογίαν, ἀπορρίπτουν τὴν δοξασίαν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀπόλυτης ἠθικῆς καὶ θέλουν ν' ἀντικαταστήσουν τὴν πίστη στὸν Θεὸ μετὰ κάποιον ἄλλο ἰδεώδες.

ΖΑΝ ΝΤΕ ΤΙΝΑΝ

Δὲν εἰςτέρουμε πῶς ἠυμοῦνται ἀκόμα τις σελίδες τοῦ Ζάν ντε Τινάν ποῦ πέθανε τὸσον πρόωρα ἀφίνοντας πολλὰ ἀξεπλήρωτα σχέδια. Σ' ἕνα τελευταῖον ἄρθρον γίνεται ἡ ἀνάλυσις, ὅπως ὅποτε, τῆς ψυχῆς του, ποῦ εἶναι ἡ ψυχὴ ὅλης τῆς καθαυτὸς σημερινῆς νεότητος. Ἡ τάσι, στίς

ερωτικές περιπέτειες, ή μαγεία τής γυναίκας, ή ατελείωτη άπελπισία που καταλήγει σε μιá ευχάριστη επιθυμία νά ζήσει κανείς και νά πράξει έργα μεγάλα.

«Μην παρξενεύεσαι, μικρή σειρήνα άν άρνούμαι τόν τέλειον έρωτά σου και νά φύγω για τή χώρα του 'Ονειρου. Προτιμώ νά μείνω, γιατί δέ ζητώ τίποτ' άλλο παρά νά είμαι άνθρωπος. Δέν περιφρονώ τ' 'Ονειρό σου, αλλά δέν είμαι βέβαιος, παρά για ένα πράγμα, ότι πρέπει νά ζει κανείς. Ευχαριστούμαι σήμερα σ' αυτό που τό άπόχτησα όχι βέβαια με λίγες δυσκολίες. Γλυκύη, άλλοτε άν ερχόσουν θά είταν καλύτερα... Σήμερα!... Έξυβρίζεις τις μικρές δοκιμασίες που ύπόφερα.... Ναί... αλλά συνήθισα νά τις άγαπώ—και έχω εμπιστοσύνη σε αυτές, καθαρώς ότι θά έπιτύχω. Είναι ωραία ή φωνή σου, είναι γλυκειά, ή χάρη σου είναι παραμυθένια. "Αλλά, καταλαβαίνεις πόσον είναι ζωντανές!»

Ύστερα από τήν ψυχική στρέβλωση που επέβαλεν ή θρησκεία του Χριστού στις σημερινές κοινωνίες είναι τόσο δύσκολο και τόσο ευχάριστο νά θρίσκει κανείς σάν τήν Ζάν ντέ Τινάν, μερικούς άντάρτες που νά είναι άχόρταγοι για νά ζήσουν τή ζωή άπ' όλους τους πόρους του σώματός των και ή αγάπη, ή αγάπη εκείνη που έχει μεγάλη δικαιοματά στή ζωή είναι προνόμιον ολίγων μονάχα ήρώων, γιατί «ό Χριστιανισμός, επέστισε φαρκάκι τόν "Έρωτα».

Τελευταία έκυλοφόρησε μιá νέα ποιητική συλλογή του Guy La-vaud «Des Fleurs, pourquoi...» Από τά τόσα έμορφα ποιήματα, νά, δώδεκα στίχοι, που διαβασμένοι στο πρωτότυπο τιμούνε όλη τή νέα ποιητική γενιά τής Γαλλίας.

Χτες ακόμη έλεγες: «Θά σ'ε ξαναϊδω ποτέ,
ώ ρόδα τής σάρκας στο σθυσμένο μου σώμα
και θά ξανακνήσετε, ώ άνθη από ρόδινο χιόνι
στ' άδύναμα κλώνια αυτών τών στεγνωμένων χειρών.
'Αμφέβαλλες . . . και νά που ξανάλαθαν
όλα τά τρυφερά άνθη πουκάποτε φορούσες,
νά σάν άλλοτε κρΐνα στα ολόγυμνα χέρια σου
και καμήλιες στο σώμα σου που άναπαύεται.
"Όστε ό θάνατός σου μοιάζει τή νεότη σου
και μπροστά στήν κλίνη σου π' αναθρΐζουμε τ' άνθια
γέρνοντας στο μέτωπό σου, Νεκρή μου με τις ωραίες πλεξίδες,
παύω νά κλαίω θαρρώντας ότι χαμογελάς.